

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden
oikeuksien yleissopimuksen
kansallinen toimintaohjelma 2018–2019

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen
kansallinen toimintaohjelma 2018–2019

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN Nid.: 978-952-00-3907-3

ISBN PDF: 978-952-00-3908-0

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	13.3.2018	
Julkaisun nimi	Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018		
ISBN painettu	978-952-00-3907-3	ISSN painettu	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3908-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0		
Sivumäärä	74	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä	<p>YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla ensimmäisellä toimintaohjelmakaudella 2018–2019.</p> <p>Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Toimintaohjelmaa laadittaessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä ja näin saatu heiltä tietoa niistä YK:n vammaissopimuksen mukaisista asioista, joita toimintaohjelmassa tulisi ensisijaisesti edistää.</p> <p>Toimintaohjelma koostuu 82 toimenpiteestä, joiden toteuttamiseen eri ministeriöt ovat sitoutuneet. Toimenpiteet on vielä jaoteltu toimintaohjelmakaudella toteutettaviin ja pidemmän aikavälin toimenpiteisiin ja jokaisen toimenpiteen kohdalla on merkitty vastuutaho tai vastuutahot. Toimenpiteiden toteutumista arvioidaan toimintaohjelmakauden päättyessä.</p> <p>Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.</p>		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Grano Oy, 2018		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	13.3.2018	
Publikationens titel	Rätt till delaktighet och likabehandling – nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2018–2019		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2/2018		
ISBN tryckt	978-952-00-3907-3	ISSN tryckt	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3908-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0		
Sidantal	74	Språk	finska
Nyckelord	jämlighet, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat	<p>I det nationella handlingsprogrammet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fastställs de åtgärder genom vilka genomförandet av konventionen främjas inom olika förvaltningsområden under den första handlingsprogramperioden 2018–2019.</p> <p>Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning VANE har ansvarat för utarbetandet av handlingsprogrammet. I VANE finns företrädare för funktionshinderorganisationer, arbetsmarknadsorganisationer och de ministerier som är viktiga med tanke på rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I samband med utarbetandet av handlingsprogrammet har man hört funktionshinderorganisationer och personer med funktionsnedsättning och på det sättet fått information om vilka frågor enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som i första hand bör främjas genom handlingsprogrammet. Utifrån detta har man fört diskussioner med olika ministerier om de konkreta åtgärder med vilka dessa frågor förs vidare.</p> <p>Handlingsprogrammet består av 82 åtgärder, och de olika ministerierna har förbundit sig att genomföra dem. Åtgärderna har också indelats i åtgärder som genomförs under handlingsprogramperioden och åtgärder på lång sikt. För varje åtgärd finns det en ansvarig instans eller ansvariga instanser. Genomförandet av åtgärderna ska utvärderas vid handlingsprogramperiodens slut.</p> <p>I handlingsprogrammet framhävs betydelsen av delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i den föränderliga omvärlden samt betydelsen av tillgängligheten som en förutsättning för att tillgodose övriga rättigheter. Viktiga mål för handlingsprogrammet är att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning samt integreringen av dessa rättigheter inom olika förvaltningsområden och i samhället i stort.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Tryckort och år	Grano Ab, 2018		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	13.3.2018	
Title of publication	Right to social inclusion and equality – The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2018–2019		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2/2018		
ISBN (printed)	978-952-00-3907-3	ISSN (printed)	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3908-0	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0		
Pages	74	Language	Finnish
Keywords	equality, participation, accessibility, human rights, persons with disabilities		
<p>Abstract</p> <p>The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities determines the measures that will be taken to promote the implementation of the Convention in different administrative sectors during the first action plan period 2018–2019.</p> <p>The Action Plan has been drawn up by VANE (Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities), which has representatives from disabled people's organisations, labour market organisations and the key ministries regarding the rights of persons with disabilities. Disabled people's organisations and persons with disabilities have been consulted during the process of drawing up the Action Plan to obtain information about the matters that according to the convention should primarily be promoted in the Action Plan. Based on this information, discussions about the concrete measures for taking these matters forward have been conducted with different ministries.</p> <p>The Action Plan comprises 82 measures, to the implementation of which the different ministries have committed themselves. These measures have been divided into measures that are to be implemented during this action plan period and measures that will be implemented over a longer period of time. A responsible body or bodies have been indicated for each measure. The realisation of the measures will be assessed at the end of the action plan period.</p> <p>The Action Plan emphasises the importance of social inclusion of persons with disabilities in the changing operational environment and the importance of accessibility as a precondition for the realisation of the other rights. One of the main objectives of the Action Plan is increasing awareness of the rights of persons with disabilities and mainstreaming these rights in different administrative sectors and more widely in society.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Printed by (place and time)	Grano Ltd, 2018		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	13.3.2018	
Julkaisun nimi	Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018		
ISBN painettu	978-952-00-3907-3	ISSN painettu	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-3908-0	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0		
Sivumäärä	74	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä			
<p>Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi vuonna 2006 yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 2016.</p> <p>Tässä kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla Suomi edistää vammaissopimuksessa mainittuja asioita eri hallinnonaloilla. Toimintaohjelma on tehty vuosille 2018–2019.</p> <p>Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. VANEssa on ollut edustajia vammaisjärjestöistä, työnantajien ja työntekijöiden järjestöistä sekä niistä ministeriöistä, joiden toimintaan vammaisten henkilöiden oikeudet kuuluvat.</p> <p>Toimintaohjelman laatimisessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä. Heiltä on saatu tietoa asioista, joita Suomessa pitää erityisesti edistää. Sen perusteella on käyty keskusteluja eri ministeriöiden kanssa, millä käytännön toimenpiteillä vammaissopimuksen asioita voidaan viedä eteenpäin.</p>			

Toimintaohjelmassa on mainittu 82 toimenpidettä, joiden toteuttamiseen ministeriöt ovat sitoutuneet.

Toimenpiteet on jaettu kahteen osaan: niihin, jotka toteutetaan vuosina 2018–2019, sekä niihin, jotka toteutetaan pidemmällä aikavälillä. Jokaisen toimenpiteen kohdalle on merkitty viranomainen, joka vastaa siitä, että toimenpide tehdään. Toimenpiteiden toteutumista arvioidaan, kun toimintaohjelmakausi päättyy.

Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuus eli mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään ja osallistua toimintaan yhteiskunnassa. Toinen tärkeä asia toimintaohjelmassa on esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys. Esteettömyys parantaa esimerkiksi liikkumista ja saavutettavuus esimerkiksi tiedon saantia eri tavoilla.

Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoa ja tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, jotta ne otetaan huomioon kaikessa toiminnassa hallinnon eri tasoilla ja laajasti yhteiskunnassa.

Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö
Painopaikka ja vuosi	Grano Oy, 2018
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

Sisältö

LUKIJALLE	11
1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat	13
1.1 YK:n vammaissopimus.....	13
1.2 YK:n kestävä kehityksen agenda 2030.....	14
2 YK:n vammaissopimuksen kansallinen täytäntöönpano	16
2.1 Vammaissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta.....	16
2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE.....	17
2.3 Toimintaohjelmatyö.....	17
3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle	20
3.1 Pääministeri Sipilän hallitusohjelma.....	20
3.2 Tiivistelmä vammaisjärjestöjen kuulemisesta.....	21
3.3 Tiivistelmä kyselyn tuloksista.....	22
4 Sisältöalueet ja toimenpiteet	25
4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (Vammaissopimus artikla 4.3).....	25
4.1.1 Osallisuuden toteutuminen.....	25
4.1.2 Toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi.....	27
4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (Vammaissopimus artikkelit 5, 6, 7, 12 ja 13).....	28
4.2.1 Yhdenvertaisuuden toteutuminen.....	28
4.2.2 Toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi.....	30
4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (Vammaissopimus artikkelit 8 ja 31).....	31
4.3.1 Tietoisuuden ja tietopohjan nykytila.....	31
4.3.2 Toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi.....	33
4.4 Esteettömyys ja saavutettavuus (Vammaissopimus artikkelit 9 ja 21).....	33
4.4.1 Esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutuminen.....	34
4.4.2 Toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi.....	37

4.5	Eläminen itsenäisesti ja osallisuus	
	(Vammaissopimus artiklat 12, 14, 19 ja 29)	38
4.5.1	Itsenäisen elämän ja osallisuuden toteutuminen	39
4.5.2	Toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi	40
4.6.	Liikkuminen	
	(Vammaissopimus artiklat 9, 18 ja 20).....	41
4.6.1	Itsenäisen liikkumisen oikeuden toteutuminen	42
4.6.3	Toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi	43
4.7.	Koulutus	
	(Vammaissopimus artikla 24)	44
4.7.1	Yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien toteutuminen.....	44
4.7.2	Toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi	47
4.8	Terveys ja kuntoutus	
	(Vammaissopimus artiklat 25 ja 26).....	48
4.8.1	Yhdenvertaisen kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn toteutuminen.....	48
4.8.2	Toimenpiteet kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi.....	50
4.9	Työ ja työllistyminen	
	(Vammaissopimus artikla 27)	51
4.9.1	Yhdenvertaisen työllistymisen ja työnteon oikeuden toteutuminen	51
4.9.2	Toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi....	55
4.10	Riittävä elintaso ja sosiaaliturva	
	(Vammaissopimus artikla 28)	56
4.10.1	Riittävän elintason ja sosiaaliturvan toteutuminen.....	56
4.10.2	Toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi.....	57
4.11	Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu	
	(Vammaissopimus artikla 30)	57
4.11.1	Yhdenvertaisen kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun osallistumisen toteutuminen.....	58
4.11.2	Toimenpiteet kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi	59
4.12	Kansainvälinen yhteistyö	
	(Vammaissopimus artiklat 11, 32 ja 33).....	59
4.12.1	Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen kansainvälisessä yhteistyössä.....	60
4.12.2	Toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä.....	62
5	Seuranta	64

LUKIJALLE

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. On kuitenkin ihmisryhmiä, joiden kohdalla oikeudet eivät toteudu, ellei niihin kiinnitetä erityistä huomiota ja toteuteta erityisiä toimia oikeuksien varmistamiseksi. Vammaiset ihmiset ovat yksi tällainen ihmisryhmä. Tämän vuoksi on tarvittu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus ja tämän vuoksi tarvitaan myös erityisiä kansallisia toimia sopimuksen takaamien oikeuksien turvaamiseksi.

Ratifioidessaan sopimuksen Suomi sitoutui varmistamaan vammaisten henkilöiden täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistämään niiden toteutumista. Tähän kansalliseen toimintaohjelmaan on koottu 82 toimenpidettä, joilla edistämme vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Toimenpiteet muodostavat 12 kokonaisuutta, joista osa on periaatteellisia ja poikkeileikkaavia, osa taas suoraan eri hallinnonaloille keskittyviä. Osa-alueisiin on liitetty myös lyhyet nykytilan kuvaukset, joista näkyy, että tyhjistä emme lähde, mutta työtä on vielä edessä.

YK:n vammaissopimuksen yksi kantava läpileikkaava ajatus on vammaisten ihmisten oma osallisuus. Ennen toimintaohjelman laatimista vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE järjesti vammaisjärjestöille sopimusta koskevan kuulemisen. Lisäksi VANE teki syksyllä 2017 kyselyn vammaisille ihmisille vammaisten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Kyselyssä kysyttiin muun muassa sitä, mitkä YK:n vammaissopimuksen takaamat oikeudet toteutuvat vammaisten mielestä hyvin, mitkä huonosti, ja mihin pitäisi ensisijaisesti puuttua. Heikoimmin vammaiset ihmiset kokivat toteutuvan oikeuden työhön. Sen sijaan oikeus terveydenhuoltoon koettiin toteutuneen parhaiten. Ensisijainen toimia vaativa asia vammaisten ihmisten mielestä oli oikeus riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan. Nämä viestit on pyritty huomioimaan tämän toimintaohjelman sekä pitkän että lyhyem-

män ajan tavoitteissa. Osatyökykyisten ihmisten työllisyyden turvaaminen on myös yksi Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Lisäksi hallituksen tavoitteena on uudistaa sosiaaliturvaa kokonaisvaltaisesti.

Askeleita on otettu, mutta ajattelen niin, että perillä emme vielä ole. Emme voi tyytyä siihen, että vammaisten ihmisten työllisyys, koulutus ja elintaso jäävät muuta väestöä heikommaksi. Laitosasumisen sijaan haluan mennä kohti Suomea, jossa vammaisilla ihmisillä on sellainen koti, jonka he itse tuntevat kodikseen – koko elämän ikiomaksi turvasatamaksi. Eniten tehtävää lienee vielä osallisuudessa – vammaisiin ihmisiin on suhtauduttu aikojen saatossa milloin potilaina, milloin asiakaina. On jo korkea aika siirtyä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden yhteiskuntaan – vammaisten ihmisten täysivaltaisina ihmisinä pitämisen aikaan. Vammaisliike ympäri maailman on kiteyttänyt tämän lauseeseen *”ei mitään meistä ilman meitä”*. Myös YK:n kestävä kehityksen agenda 2030 sloganiksi on valittu *”ketään ei jätetä”*. Tämä toimintaohjelma on yksi vahva keino viedä näitä periaatteita eteenpäin myös meillä Suomessa.

perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko
Helsingissä 13.3.2018

1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat

1.1 YK:n vammaissopimus

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaissopimus, vammaissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Julkisen vallan on perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Sen mukaisesti viranomaisten tulee kaikesa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaissopimus koostuu 50 artiklasta. Läpileikkaavia artikloja ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta, yleissopimuksen kannalta olennaisista määritelmistä. Nämä tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Muut vammaissopimuksen artiklat sisältävät tarkempia määräyksiä yleissopimuksen edellyttämistä kansallisista toimenpiteistä sekä määräyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä, kansallisesta valvontajärjestelmästä, yleissopimuksen kansainvälisestä valvontajärjestelmästä ja sopimuspuolten kokouksesta.

Vammaissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön asemaan. Yleissopimus lisää myös vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan.

Vammaissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon. Vammaissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita.

Vammaissopimuksessa painotetaan kohtuullisten mukautusten tärkeyttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää.

1.2 YK:n kestävän kehityksen agenda 2030

Yhdistyneiden kansakuntien Kestävän kehityksen agendan 2030 tavoitteet hyväksyttiin vuonna 2015. Ne ovat voimassa vuoden 2016 alusta vuoteen 2030 saakka. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat jatkumo YK:n vuosituhattavoitteille. Tavoitteiden päämääränä on tehdä maailmasta parempi paikka huomioimalla sekä ympäristö, ihmiset, ihmisoikeudet että talouden näkökulmat. Nämä tavoitteet ovat universaaleja eli kuuluvat kaikille: valtioille, kunnille, yrityksille ja muille toimijoille. Tavoitteet koskevat kaikkia YK:n jäsenvaltioita.

Kestävän kehityksen agendassa painotetaan, että kaikki tavoitteet ovat tärkeitä ja linkittyvät toisiinsa. Yhtä tavoitetta ei voi saavuttaa ilman toista ja niiden toteutumiseen tarvitaan niin valtioita, päättäjiä kuin kansalaisiakin.

Yhtenä tärkeänä tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää rauhanomaisia, oikeudenmukaisia ja osallistavia yhteiskuntia sekä turvata ihmisoikeudet. Agenda 2030 tunnuslause on "Ketään ei jätetä" (engl. *"Leave no one behind"*). Pyrkimyksenä on tavoittaa ensimmäisenä ne, jotka ovat jääneet kauimmaksi jälkeen. Jo julkistuksen valmistelussa on kiinnitetty huomiota kaikkein köyhimpien ja heikoimmassa asemassa olevien ääneen.

Kestävän kehityksen tavoitteet huomioivat vammaisuuden ja vammaiset henkilöt. Vammaisuus on mainittu tavoitteissa 11 kertaa, erityisesti liittyen koulutukseen, kasvuun ja työllisyyteen, eriarvoisuuteen, saavutettavuuteen, tiedonkeruuseen ja tavoitteiden seurantaan. Vaikka vammaisuutta ei ole mainittu kaikkien tavoitteiden kohdalla, tavoitteet ovat merkityksellisiä vammaisten henkilöiden täyden inklusion kannalta.

Agenda 2030 huomioi myös vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen ja se onkin noussut kansainvälisessä vammaispolitiikassa YK:n vammaissopimuksen rinnalle. Siinä missä vammaisliikkeen tunnuslause on pitkään ollut *"Ei mitään meistä ilman meitä"* (engl. *"Nothing about us without us"*), on se saanut rinnalleen *"Ketään ei jätetä"*.

2 YK:n vammaissopimuksen kansallinen täytäntöönpano

2.1 Vammaissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta

Vammaissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). STM:n yhteyteen on perustettu kansallinen koordinaatiojärjestelmä, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa sopimuksen kansallista täytäntöönpanoa valtionhallinnossa.

Vammaissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Rakenteen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaissopimuksen täytäntöönpanoa.

Vammaissopimuksen täytäntöönpanoa valvotaan kansainvälisesti sopimuspuolten vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle määräajoin toimittamin raportein. Ensimmäinen raportti on tehtävä kahden vuoden päästä vammaissopimuksen voimaantulosta. Tämän jälkeen raportointi tapahtuu joka neljäs vuosi ja lisäksi komitean pyynnöstä. Kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus toimittaa rinnakkaisraporttinsa komitealle. Komitea käsittelee raportin ja antaa sitä koskevat päätelmät ja suositukset.

Valvontaa täydentää valinnainen pöytäkirja, jonka kautta yksittäinen henkilö tai ryhmä voi tehdä valituksen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle koke-

mastaan vammaissopimuksella tunnustettujen oikeuksiensa loukkauksesta. Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös komitean aloitteesta tapahtuvasta vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettelystä.

2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) on vammaissopimuksen mukainen valtiollinen koordinaatioelin. Sen tehtävänä on helpottaa vammaissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa.

Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tehtävistä säädetään asetuksella (908/2016), jonka mukaan sen tehtävä on edistää vammaissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa, ja nimetä keskuudetaan vammaisia henkilöitä edustavan osallistujan vammaissopimuksen 33 artiklan mukaisen yhteystahon toimintaan.

Neuvottelukunta koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja maakuntien sekä tutkimuksen edustajista. Neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi enintään 16 jäsentä. Neuvottelukunnalla on pääsihteeri ja suunnittelija. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

2.3 Toimintaohjelmatyö

Toimintaohjelman laatimisesta säädetään vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa. Neuvottelukunnan tulee laatia toimikaudelleen toimintaohjelma. Ensimmäinen toimikausi on normaalia nelivuotiskautta lyhyempi kestäen 1.1.2017–30.4.2019. Toimintaohjelmassa tulee määritellä yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta. Eri ministeriöt sitoutuvat toimintaohjelman toteutukseen ja tavoitteisiin.

Toimintaohjelmalla pannaan täytäntöön kansallisesti vammaissopimusta. Siten myös tässä työssä on huomioitava vammaissopimuksen mukainen velvoite osallistaa vammaiset henkilöt heitä edustavien järjestöjen kautta täysimääräisesti koko prosessiin. Toimintaohjelmatyötä koordinoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, jossa on vammaisjärjestöjen nimeämänä kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Neuvottelukunta on myös valinnut keskuudestaan toimintaohjelmatyöryhmän, jossa niin ikään on edustus vammaisjärjestöistä.

Toimintaohjelmatyön tueksi haluttiin kuulla myös laajemmin vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä itseään. Tätä varten järjestettiin valtakunnallisille vammaisjärjestöille kuulemistilaisuus, jossa järjestöjä pyydettiin nimeämään tärkeimpiä asioita, joita ensimmäisessä toimintaohjelmassa tulisi nostaa esiin. Lausunnon jätti 15 vammaisjärjestöä ja tilaisuudessa puheenvuoron käytti 17 järjestöä.

Kuulemistilaisuuden lisäksi tehtiin sähköinen kysely, jota vammaisjärjestöjä ja kunnallisia vammaisneuvostoja pyydettiin jakamaan eteenpäin. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää oikeuksien toteutumisen tilaa vammaisten ihmisten arjessa heidän ja heidän läheistensä näkökulmasta ja selvittää prioriteetteja sille, mitä asioita toimintaohjelmassa tulisi käsitellä. Kyselyyn tuli yhteensä 577 vastausta, joista 522 tuli suomenkieliseen kyselyyn ja 55 ruotsinkieliseen kyselyyn. Kuulemisesta on tehty tiivistelmä ja kyselystä raportti ja tiivistelmä, jotka on huomioitu toimintaohjelmaa varten käydyissä keskusteluissa ja sitä kautta toimenpiteitä laadittaessa. Tulokset ja esiin nousseet asiat on näin saatettu asianosaisten viranomaisten tietoon.

Tiedossa on, että vammaisten henkilöiden kuulemiseen tulisi jatkossa pohtia myös muita tapoja, ja saada myös kuulemisista esteettömämpiä ja saavutettavampia. On huomioitava, että kaikki vammaiset henkilöt eivät kykene vastaamaan yleiskieliseen sähköiseen webropol-kyselyyn. Kuulemisissa ja kyselyissä esiin tulleet asiat huomioidaan toimintaohjelmatyössä, mutta samalla tiedostetaan, että otos ei ole kattava eikä kaikilla vammaisilla henkilöillä ole ollut tosiasiallisesti mahdollista vastata kyselyyn. Vammaissopimuksessa korostetaan myös vammaisten lasten kuulemista, johon tulisi kehittää käytäntöjä.

Toimintaohjelmaa laadittaessa tavattiin vammaisten henkilöiden oikeuksien kanalta keskeiset ministeriöt. Tavatut ministeriöt olivat opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö

(YM), ulkoministeriö (UM) ja valtiovarainministeriö (VM). Tapaamisia varten koottiin kunkin hallinnonalan osalta keskeiset vammaissopimuksen velvoitteet ja VANEn toimintaohjelmatyöryhmä laati alustavat toimenpide-ehdotukset keskustelujen pohjaksi. Tapaamisissa oli mukana VANEn pääsihteeri, suunnittelija, puheenjohtaja ja toimintaohjelmatyöryhmän jäseniä sekä kustakin ministeriöstä käsiteltävistä asiakokonaisuuksista vastaavat virkamiehet.

3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle

3.1 Pääministeri Sipilän hallitusohjelma

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma¹ määrittelee Suomen tulevaisuuden vision: ”Suomi vuonna 2025 on uudistuva, välittävä ja turvallinen maa, jossa jokainen meistä voi kokea olevansa tärkeä. Yhteiskunnassamme vallitsee luottamus.”Tavoitteena on kestävä tasapaino yksilön velvoitteiden ja yhteiskunnan vastuiden välillä. Jokaisesta pidetään huolta ja autetaan ajoissa.

Hallituksen tavoitteena on nostaa Suomen talous kestäväen kasvun ja paranevan työllisyyden uralle sekä turvata julkisten palvelujen ja sosiaaliturvan rahoitus. Hallitus pitää kiinni julkisen talouden pitkän aikavälin tasapainotavoitteesta ja kuroo umpeen 10 miljardin euron kestävyysvajetta. Sitä katetaan 4 miljardin euron säästöillä sekä julkista taloutta kohentavilla 4 miljardin euron reformeilla. Loput 2 miljardia katetaan työllisyyttä ja kasvua vauhdittavilla toimilla.

Hallitusohjelmassaan hallitus valitsi viisi painopistealuetta, joita konkretisoivat 26 kärkihanketta. Viisi strategista tavoitetta ovat työllisyys ja kilpailukyky, osaaminen ja koulutus, hyvinvointi ja terveys, bionalous ja puhtaat ratkaisut sekä digitalisaatio, koikeilut ja normien purkaminen. Lisäksi hallitus toteuttaa eläkeuudistuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen (sote-uudistus) ja maakuntauudistuksen, karsii julkisen sektorin kustannuksia ja uudistaa keskushallintoa.

---

1 Hallitusohjelma verkossa: <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma>

3.2 Tiivistelmä vammaisjärjestöjen kuulemisesta

Vammaisjärjestöjen kuuleminen järjestettiin tukemaan vammaissopimuksen täytäntöönpanoa. Kuulemisen tarkoitus oli selvittää vammaisjärjestöjen mielestä tärkeimmät edistettävät asiat toimintaohjelmakaudella. Vammaisjärjestöt olivat kukin nostaneet 3–5 omasta näkökulmastaan tärkeintä asiaa, joita toimintaohjelmatyössä tulisi huomioida. Tähän tiivistelmään on koottu tilaisuudessa eniten toistuneet teemat.

Esteettömyys ja saavutettavuus laajoina aihealueina olivat eniten esillä järjestöjen puheenvuoroissa ja lausunnoissa. Kuten vammaissopimuksen 9 artiklassa, myös järjestöjen puheenvuoroissa korostettiin esteettömyyttä laajasti ymmärrettyinä. Fyysisen ympäristön lisäksi paljon painoarvoa annettiin tiedonsaannin esteettömyydelle.

Digitalisaatio nostettiin esiin useassa puheenvuorossa ja korostettiin digitaalisten palveluiden saavutettavuuden turvaamista. Digitalisaatiossa tulee huomioida saavutettavuus niin ikään monipuolisesti eri käyttäjäryhmien näkökulmasta. Puheenvuoroissa puhuttiin muun muassa kognitiivisesta saavutettavuudesta ja palveluiden käytettävyydestä näkövammaisten apuvälineillä. Lisäksi korostettiin sitä, että kaikki eivät pysty digitaalisia palveluita käyttämään, ja heille tulee tarjota henkilökohtaista palvelua.

Esteettömyyteen ja saavutettavuuteen kuuluu myös oikeus saada tietoa ja oikeus asioida omalla kielellä, joita korostettiin monessa puheenvuorossa. Esiin nostettiin oikeus saada tietoa ja asioida ruotsin kielellä ja viittomakielellä. Myös selkokielen käytön edistämisen tärkeyttä korostettiin.

Vammaissopimuksen 19 artikla Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä on niin ikään laaja teema, jota lausunnoissa ja käytetyissä puheenvuoroissa korostettiin toiseksi eniten. Tässä kohti viitattiin usein asumiseen, ja siihen että vammaisella henkilöllä tulisi olla oikeus vammaissopimuksen mukaisesti valita se, missä ja kenen kanssa hän haluaa asua. Uhkana tämän oikeuden toteutumiselle nähtiin muun muassa asumispalvelujen kilpailutus (katso tarkemmin kohta kilpailutus) ja liian isojen asumisyksiköiden rakentaminen. Toisena itsenäisen elämän turvaavana palveluna mainittiin henkilökohtainen apu, sen kehittäminen ja sen käytön mahdollistaminen myös jatkossa.

Monet järjestöt korostivat yhdenvertaisen koulutuksen merkitystä ja oikeutta osallistua koulutukseen yleisessä koulutusjärjestelmässä, mitä vammaissopimus edellyttää. Erikseen huolta kannettiin muun muassa koulutuksen segregatiosta, valmis-teilla olevasta ammatillisen koulutuksen reformista, oppimateriaalien saavutettavuudesta ja viittomakielisestä opetuksesta.

Useat järjestöt nostivat epäkohtana esille kilpailutuskäytännöt. Niiden nähtiin uhkaavan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta, itsenäistä elämää ja osallisuutta. Huoli kilpailutuksen vaikutuksista ilmaistiin erityisesti asumispalveluiden ja tulkkauspalveluiden osalta. Kilpailutuksen pelätään pahimmillaan vaarantavan oikeuden elämään, kun ihmisille elintärkeät palvelut kilpailutetaan ja pelkona on kilpailutuksen voittaneen tahon osaamisen ja asiantuntemuksen puute. Useammassa puheenvuorossa ehdotettiin elintärkeiden tai elämänmittaisten palveluiden irrottamista hankintalain mukaisista kilpailutusmenettelyistä.

Vammaissopimuksen keskeinen periaate on vammaisten ihmisten osallistaminen ja kuuleminen heitä koskevaan päätöksentekoon heitä edustavien järjestöjen kautta. Monet järjestöt peräsivät vahvempia osallistamiskäytäntöjä isojen käynnissä olevien reformien kuten sote-uudistuksen yhteydessä. Myös kunnalliset ja maakunnalliset vammaisneuvostot ja niiden roolin vahvistaminen nähtiin tärkeänä.

Puheenvuorossa korostettiin yksilöllisen moniammatillisen kuntoutuksen merkitystä, jota vammaissopimuksen 26 artikla käsittelee. Esiin nostettiin muun muassa apuvälineiden merkitys, vammaisten lasten laadukas, riittävä ja tarkoituksenmukainen kuntoutus ja kuntoutuksen yhdenvertainen saatavuus ja laatu eri puolilla maata.

3.3 Tiivistelmä kyselyn tuloksista

Sähköinen kysely tehtiin tukemaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleis-sopimuksen kansallista täytäntöönpanoa. Kyselyllä haluttiin selvittää, miten vammaisten henkilöiden oikeuksien koetaan toteutuvan arjessa, minkä asioiden edistämisen vastaajat kokivat tärkeimmiksi ja miten oikeuksien toteutumista tulisi edistää. Kysely tehtiin syksyllä 2017. Se suunnattiin vammaisille henkilöille, heidän omaisil-leen sekä vammaisneuvosto- ja vammaisjärjestötoimijoille avoimella sähköposti-

jakelulla. Kyselyyn saatiin yhteensä 577 vastausta. Kyselytuloksista on julkaistu erillinen raportti.²

Vastaajat kokivat kaiken kaikkiaan oikeuksien toteutuvan melko huonosti. Oikeuksista parhaiten koettiin toteutuvan vammaisten henkilöiden pääsy terveyspalveluihin yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tosin tämän osalta koettiin olevan paljon alueellisia eroja. Huonoiten koettiin toteutuvan oikeus saada työtä ja tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Huomiota kiinnitettiin ennen kaikkea asenneongelmiin, joiden koettiin olevan esteenä oikeuden toteutumiselle.

Kautta kyselyn eri osa-alueiden korostui tarve lisätä tietoisuutta yhteiskunnassa vammaisten henkilöiden oikeuksista. Tässä yhteydessä kaivattiin koulutusta, tiedotusta ja asenteisiin vaikuttamista. Esiin nostettiin myös yhdenvertaisuuden varmistaminen suhteessa muuhun väestöön. Vastauksissa korostettiin myös vammaisten henkilöiden osallistamista heitä itseään koskevaan päätöksentekoon sekä yksilötasolla tehtäessä päätöksiä esimerkiksi palveluista että myös yhteiskunnallisen päätöksenteon tasolla.

Esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistaminen katsottiin edellytyksinä muiden oikeuksien toteutumiselle ja tosiasiallisten toimintaedellytysten takaamiseksi. Esteettömyys ja saavutettavuus haluttiin nähdä laajasti eri vammaisryhmien erityistarpeet huomioon ottaen. Saavutettava viestintä nousi myös vahvasti esiin. Vastauksissa tuotiin esille muun muassa selkokielen ja viittomakielen viestinnän tarve sekä saavutettavuuden huomiointi digitaalisissa palveluissa.

Kyselyssä pyydettiin vastaajia nimeämään ne osa-alueet, joihin erityisesti tulisi kiinnittää huomiota seuraavan kahden vuoden aikana. Kaikista tärkeimmäksi esitettäväksi asiaksi nousi riittävä elintaso ja sosiaaliturva. Tämän kohdalta huolta kannettiin etenkin minimitoimeentulon, kuten takueläkkeen, varassa elävistä vammaisista henkilöistä, joilla on myös paljon vammasta tai sairaudesta aiheutuvia kustannuksia.

---

2 Hoffrén: Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa
Raportti keskeisistä kyselytuloksista. Saatavilla verkossa: <http://vane.to/documents/2308875/0/Raportti+kyselyn+tuloksista+%28.pdf%29/f6450cf2-2225-44d9-b30f-f7d1f6bc3b5e>

Toiseksi tärkeimpänä edistettävänä asiana nostettiin eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. Vastauksissa korostettiin tuettua päätöksentekoa ja vammaisten henkilöiden mielipiteiden kuulemista. Osallisuutta katsottiin vahvistettavan parhaiten antamalla vammaisille henkilöille mahdollisuus tulla kuulluiksi ja antaa heille heidän tarvitsemansa apu ja tuki.

Itsenäisen elämän osana yhteisöä katsottiin mahdollistuvan esteettömän ympäristön ja riittävien yksilöllisten palveluiden ja riittävän toimeentulon turvin. Tärkeänä nähtiin erityisesti asumispalvelut, henkilökohtainen apu ja kuljetuspalvelut sekä riittävä sosiaaliturva. Uhkana nähtiin kilpailutus, jonka katsottiin vähentävän osallisuutta ja yksilöllisten tarpeiden huomiointia.

4 Sisältöalueet ja toimenpiteet

Luvussa esitellään lyhyesti sopimuksen keskeiset vaatimukset sisältöalueittain. Sisältöalueiden alle on kerätty eri hallinnonalojen toimenpiteet tällä ohjelmakaudella ja pidemmällä aikavälillä. Eri ministeriöt ovat sitoutuneet vastuullaan olevien toimenpiteiden toteuttamiseen. Mahdollisista määrärahalisäyksistä toimintaohjelman toteuttamiseksi sovitaan myöhemmin osana JTS- ja talousarvioprosesseja.

Neljä ensimmäistä sisältöaluetta (vammaisten henkilöiden osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen sekä esteettömyys ja saavutettavuus) ovat läpileikkaavia teemoja, jotka on huomioitava myös muita artikloja täytäntöön pantaessa.

4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (Vammaissopimus artikla 4.3)

Vammaissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

4.1.1 Osallisuuden toteutuminen

Suomessa valtakunnalliset vammaisjärjestöt ovat järjestäytyneet Vammaisfoorumi ry:ksi, joka toimii noin 30 vammaisjärjestön sateenvarjojärjestönä. Lisäksi ruotsinkieliset vammaisjärjestöt muodostavat SAMS rf:n. Useimmat vammaisjärjestöt ovat jäsenenä myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestössä SOSTE ry:ssä. Niin yksittäisiä vammaisjärjestöjä kuin sateenvarjojärjestöjäkin kuullaan säännöllisesti

useimmissa suurissa lainsäädäntö- ja muissa uudistushankkeissa, mutta osallisuus on edelleen jossain määrin sattumanvaraista ja vaihtelee hallinnonaloittain. Esimerkiksi keskeisissä sosiaali- ja terveysalan vammaislainsäädäntöuudistuksissa järjestöjen osallistaminen ja kuuleminen on jo vakiintunutta. Hyviä käytäntöjä tulisi saada leviämään ja esimerkiksi lainsäädännön valmisteluohjeisiin tulisi saada kirjaus vammaisten ihmisten osallistamisesta heitä koskevista asioista.

Vammaisten lasten kuuleminen on edelleen melko harvinaista, vaikka perheitä osallistetaan monilta osin. Vammaisten lasten vanhempien järjestöt ovat myös aktiivisia. Myös yksityiset palveluntuottajat tulisi saada ymmärtämään, miten tärkeää olisi tehdä yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa esimerkiksi palvelujen esteettömyyttä ja saavutettavuutta kehitettäessä. Tämä vähentäisi muun muassa yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaisten kohtuullisten mukautusten tarvetta.

Vammaissopimuksen 33 artiklan mukaisissa kansallisissa rakenteissa ovat vammaiset henkilöt edustettuina. Yhteystahossa on vammaisedustaja, koordinaatiojärjestelmässä vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnassa on varapuheenjohtajan lisäksi viisi vammaisedustajaa varaedustajineen. Riippumattoman mekanismin yhteydessä, Ihmisoikeusvaltuuskunnassa, toimii pysyvänä jaostona vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitea.

Kuntalain (410/2016) mukaan jokaisessa Suomen kunnassa tulee olla joko oma vammaisneuvosto tai yhteinen toisen tai toisten kuntien kanssa. Kunnanhallitus asettaa neuvoston ja sen on varmistettava, että vammaisten ihmisten sekä heidän omaistensa ja järjestöjensä edustus neuvostossa on riittävä. Kunnanhallituksen on huolehdittava neuvoston toimintaedellytyksistä.

Myös tuleviin maakuntiin perustetaan vammaisneuvostot. Nämä rakenteet varmistavat osaltaan vammaisten henkilöiden osallistamista, kunhan niille annetaan riittävät toimintamahdollisuudet ja niitä tuetaan niin kuntien kuin maakuntien taholta. Myös vammaisten henkilöiden oma tietoisuus ja aktiivisuus ratkaisevat neuvostojen tosiasiallisen merkityksen. Valtiovarainministeriö, Kuntaliitto ja VANE ovat yhteistyössä tuottaneet oppaan³ maakunnallisten vammaisneuvostojen perustamisen tueksi.

---

3 Opas verkossa: <http://alueuudistus.fi/documents/1477425/4064731/Opas+maakunnan+vammaisneuvoston+toimintaan+LUONNOS+221117.docx/50e59846-d1b1-4b68-8b1d-b8c815b17417>

Vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallistuminen on tutkimusten mukaan kuitenkin edelleen huomattavasti vähäisempää kuin muiden kansalaisten, lukuun ottamatta järjestötoimintaan osallistumista⁴. Samansuuntainen oli myös vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan tekemän kyselyn tulos syksyllä 2017. 577 vastaajasta 317 koki osallisuuden toteutuvan joko huonosti tai melko huonosti, kun hyvin tai melko hyvin osallisuus toteutui vain 99 vastaajan mielestä.

Osallistumisen esteiksi on tutkimuksissa nostettu esimerkiksi heikko taloudellinen tilanne sekä muita esteitä, kuten ympäristön ja palvelujen esteellisyys ja saavuttamattomuus, asenneilmapiiiri, puutteellinen apu ja tuki tai sopivien osallistumismahdollisuuksien puute. Yhteiskunnalliset rakenneuudistukset kuten sote- ja maakuntauudistus antavat mahdollisuuden kehittää uusia osallisuuden kanavia ja muotoja, joilla vammaisten henkilöiden osallisuutta vahvistetaan.

4.1.2 Toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

1. Kehitetään toimintatapoja vammaisten henkilöiden osallistamiseksi lainsäädännön valmistelussa ja kehittämishankkeissa.
Vastuutahot: kaikki ministeriöt
2. Edistetään vammaisten henkilöiden aitoa osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus maakuntauudistuksessa. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.
Vastuutahot: VM, STM ja OM

4 Teittinen & Vesala THL:n julkaisussa Osallistuminen, hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus – ATH-tutkimuksen tuloksia. Järjestökentän tutkimusohjelma 2015. Saatavilla verkossa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131489/URN_ISBN_978-952-302-757-2.pdf?sequence=1

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

3. Huolehditaan siitä, että vammaisjärjestöt sekä kunnan ja maakunnan vammaisneuvostot ovat osallisina maakunnissa tapahtuvassa sote-valmistelussa.
Vastuutaho: STM
4. Tuetaan kuntia ja maakuntia vammaisneuvostojen perustamisessa.
Vastuutahot: VM, STM ja OM
5. Viestitään saavutettavasti osallistumisoikeuksista, kuntien ja maakuntien uusista rooleista ja uusista sähköisistä palveluista. Kartoitetaan tarve saavutettaville materiaaleille ja esitteille.
Vastuutaho: OM
6. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaissopimuksen sopimuspuolikokoukseen.
Vastuutaho: UM

4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (Vammaissopimus artiklat 5, 6, 7, 12 ja 13)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaiseen etuihin. Oikeussuojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa.

4.2.1 Yhdenvertaisuuden toteutuminen

Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö (1325/2014) uudistui vuoden 2015 alussa ja uudistus sisälsi useita vammaisten henkilöiden oikeussuojan kannalta merkittäviä parannuksia, joista kohtuullisten mukautusten epäämisen säätäminen syrjinnäksi sekä yhdenvertaisuuslakia valvovien viranomaisten mandaattien laajeneminen koskemaan vammaisiin kohdistuvaa syrjintää ovat merkittävimpiä.

Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien tulee arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta kaikkien laissa kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta mukaan lukien vammaiset henkilöt. Oikeusministeriö on laatinut ohjeita ja menetelmiä yhdenvertaisuussuunnittelun tueksi sekä järjestänyt koulutuksia yhdenvertaisuuslain sisällöistä yhdessä muiden ministeriöiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa.

Lainsäädännön myönteisestä kehityksestä huolimatta vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumisessa on edelleen huomattavia ongelmia. Kansallisen syrjinnän seurantajärjestelmän puitteissa toteutetun ”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen”⁵ -selvityksen mukaan 60 prosenttia selvityksen yhteydessä toteutettuun kyselyyn vastanneista kertoi kokeneensa syrjintää jollakin elämänalueella viimeisen vuoden aikana ja yli puolet oli sitä mieltä, että asenneilmapiiri vammaisia kohtaan Suomessa on huono tai erittäin huono.

Selvityksestä kävi ilmi, että syrjintää koettiin erityisesti tavaroiden ja palveluiden tarjonnassa sekä rekrytoinnissa ja työpaikoilla. Työelämän ulkopuolelle jääminen ja työelämän asenneilmapiiri nousevat selvityksen mukaan keskeisiksi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuteen ja laajemmin yhteiskunnallisen osallistumiseen liittyviksi ongelmiksi. Myös VANEn kysely syksyllä 2017 tuki tutkimustulosta – 357 vastaajaa 577:stä koki vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutuvan joko huonosti tai melko huonosti.

Vaikka vammaisilla henkilöillä on syrjintäselvitysten mukaan paljon syrjintäkokemuksia, he eivät kuitenkaan käytä aktiivisesti hyväkseen tarjolla olevia oikeusturva-keinoja. Vammaisten kokemaa syrjintää koskevan selvityksen mukaan vain 20 prosenttia syrjintää kokeneista kertoi tehneensä ilmoituksen syrjinnästä. Lainvalvontaviranomaisten ja vammaisjärjestöjen välistä yhteistyötä tulisi edelleen lisätä, jotta tietoisuus oikeuksista sekä luottamus valvontaviranomaisiin kasvaisi.

Asenneilmapiirillä on vaikutusta myös vammaisten henkilöiden kokemaan turvallisuuteen. Poliisiammattikorkeakoulun tekemien viharikostutkimusten mukaan vammaisiin kohdistuvat viharikokset muodostavat 3–5 prosenttia kaikista viharikoksista.

---

5 Saatavilla verkossa: https://www.syrjinta.fi/documents/10181/40035/Vammaisselvitys_uusin/2506b079-2a76-4aff-ae1d-5e9728f38657

Oikeusministeriön teettämässä vihapuhetta ja häirintää tarkastelleessa selvityksessä käy myös ilmi, että vammaiset henkilöt kokevat häirintää ja vihapuhetta erityisesti julkisilla paikoilla (kadut, puistot, baarit, julkiset kulkuneuvot), internetissä ja palveluissa.

Myös erilaisten terrorismiin viittaavien tapahtumien lisääntyminen vähentää vammaisten ihmisten perusturvallisuutta. Tällaisissa tilanteissa vammaiset ihmiset ovat usein hyvin heikossa asemassa, jos eivät havaitse tai ymmärrä, mitä ympärillä tapahtuu tai eivät pysty liikkumaan ja suojautumaan.

4.2.2 Toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

7. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.
Vastuutahot: kaikki ministeriöt
8. Lisätään työelämän yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä.
Vastuutahot: TEM, OM ja STM
9. Kehitetään vammaisiin kohdistuvan syrjinnän seurantaa osana kansallista syrjinnän seurantajärjestelmää sekä YK:n vammaissopimuksen seurantamekanismia
Vastuutahot: OM, VANE ja THL

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

10. Toteutetaan yhdenvertaisuunnittelun koulutuksia ja kehitetään koulutusmateriaaleja yhdessä viranomaisten, vammaisia henkilöitä edustavien kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän kanssa.
Vastuutahot: OM ja VANE
11. Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta oikeussuojakeinoista tiedotuksella ja järjestämällä koulutusta yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa.
Vastuutaho: OM ja UM

4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (Vammaissopimus artiklat 8 ja 31)

Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa.

4.3.1 Tietoisuuden ja tietopohjan nykytila

Tietoisuus ja tieto vammaisuudesta liittyvät kiinteästi toisiinsa. Tarvitsemme tietoa vammaisuudesta, jotta tietoisuus vammaiskysymyksistä lisääntyisi. Toisaalta tietoisuuden lisääntyminen lisää tiedon tarvetta. Tietoisuuden ja tiedon lisäämistä tarvitsevat niin palveluntuottajat, viranomaiset kuin vammaiset henkilöt itse.

Suomessa on useampia viranomaisia, joilla on velvollisuus kerätä tietoa erilaisista vammaisista henkilöistä koskevista asioista (esimerkiksi Tilastokeskus, Kansaneläkelaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Lisäksi eri viranomaiset, järjestöt, palveluntuottajat ja tutkijat keräävät ja / tai hyödyntävät tietoa. Suomessa on myös joitain lakisäätteisiä rekistereitä, kuten Näkövammarekisteri.

Tiedon tarve vammaisuudesta liittyy keskeisesti vammaissopimuksen seurannan lisäksi myös kaikkien palvelujen, mutta ennen kaikkea sosiaali- ja terveystalouden suunnitteluun, arviointiin ja järjestämiseen. Tulevien maakuntien on ensisijaisen tärkeää tietää, miten paljon ja millä tavalla vammaisia henkilöitä maakunnassa on ja mitkä heidän tarpeensa ovat ja miten niihin yhteiskunta vastaa. Lainsäädäntömuutosten vaikutusten seurantaan tarvitaan myös tietoa.

Vammaisten henkilöiden tilanteiden kattava kuvaaminen eri elämänalueilta edellyttää laaja-alaista tiedonkeruuta ja analysointia. Tarvitaan myös ymmärrystä siitä, miten vammaisuus tai toimintarajoitteisuus kulloinkin tulisi määritellä. Parin viime vuosikymmenen ajan useat kansainväliset järjestöt ovat aktiivisesti kehittäneet toimintarajoitteiden eli vammaisuuteen liittyvää määrittelyä tutkimuksissa. Tavoitteena on ollut saada luotettavaa, kattavaa ja vertailukelpoista tietoa toimintarajoitteista maailmanlaajuisesti.

Työskentelyn tuloksena on syntynyt useita erilaisia, osittain limittäisiäkin, suosituksia. Yksi näistä on YK:n tilastokomitean alaisuuteen perustettu "Washington Group

on Disability Statistics” -ryhmä (WG)⁶, joka aloitti kehittämistyönsä vuonna 2001. WG:n toiminnassa on mukana suuri määrä eri maiden tilastokeskuksia, muita tutkimuslaitoksia sekä myös vammaisjärjestöjä. Suomea WG:ssä edustaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Tällä hetkellä esimerkiksi THL:n julkaisemien tilastoraporttien aineistona ovat useimmiten kyselyt kunnille ja kuntayhtymille tai henkilötasolla kerättävät rekisteriaineistot sosiaali- ja terveyspalveluista. Lisäksi THL tekee useita väestötutkimuksia.

Tilastoraportit ja myös muu raportointi on usein muodostettu aineistolähtöisesti, ei niinkään ilmiöperusteisesti. Tämä on johtanut lopputulokseen, jossa tiedot hajautuvat useaan eri paikkaan ja kokonaiskuvaa voi olla vaikea muodostaa. Tämän vuoksi esimerkiksi yliopistoissa tapahtuvaa vammaistutkimusta on syytä kehittää. Keskeistä vammaisuuden seurannan näkökulmasta on pystyä tuottamaan tietoa ajallisesta muutoksesta, mistä johtuen on tärkeää, että aineistoja kerätään ja hyödynnetään säännönmukaisesti. Myös vertailu muuhun väestöön ja ilmiöihin on oleellista, joten esimerkiksi väestötutkimusten kehittäminen ja tarvittaessa täydentäminen suunnatuilla selvityksillä on tarpeen.

Yhä puuttuu täsmällistä tietoa esimerkiksi siitä, miten paljon vammaisia ihmisiä on työelämässä tai miten paljon vammaisia lapsia on eri kouluasteilla. Tietoa on kyllä osatyökykyisistä ja tukea tarvitsevista lapsista, mutta vammaiset ihmiset piiloutuvat tilastojen sisään. Suomeen tarvittaisiin vammaisuuteen liittyvä laaja-alainen tutkimus- ja seurantaohjelma.⁷

---

6 Lisätietoa verkossa: <http://www.washingtongroup-disability.com/>

7 Lähde: Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta: Analyysia THL:n tietotuotannosta. Saatavilla verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-946-0>

4.3.2 Toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

12. Vahvistetaan vammaisia henkilöitä koskevaa tietopohjaa kaikilla hallinnonaloilla vammaissopimuksen täytäntöönpanon tueksi.
Vastuutaho: kaikki ministeriöt
13. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömän rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnittelmallista kiinteistönpitoa.
Vastuutaho: YM
14. Kehitetään tiedontuotannon menetelmiä osallistavan opetuksen tavoitteiden seurantaan.
Vastuutaho: OKM, STM ja VANE

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

15. Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista eri hallinnon tasoilla ja aloilla.
Vastuutaho: VANE
16. Sisällytetään vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulma ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.
Vastuutaho: UM
17. Laaditaan selvitys vammaisten henkilöiden työllistymisestä ja luodaan työkalut työllistymisen seurantaan.
Vastuutaho: TEM

4.4 Esteettömyys ja saavutettavuus (Vammaissopimus artiklat 9 ja 21)

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoi-

miin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitettut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa.

4.4.1 Esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutuminen

Asuminen on olennainen osa fyysistä ympäristöä. Maamme nykyinen asuinrakennuskanta on vielä varsin esteellistä. Arviolta noin 10 prosenttia nykyisistä asunnoista on esteettömiä. Esteettömiä asuntoja tarvitaan lisää, ei vain uudisrakentamisen kautta, vaan myös korjaamalla.

Muille kuin asuinrakennuksille on ollut esteettömyysmääräyksiä jo 1970-luvulta lähtien. Rakennusten esteettömyyden tilasta ei ole kuitenkaan olemassa kattavia arvioita. Perusratkaisut liikkumisen esteettömyyden osalta toteutuvat uudisrakentamisessa, mutta ne eivät aina takaa yhdenvertaisia toimimismahdollisuuksia kaikille käyttäjille. Myös näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyydessä on edelleen kehitettävää.

Valtioneuvosto on antanut uuden asetuksen rakennuksen esteettömyydestä (241/2017). Asetus tuli voimaan 1.1.2018. Asetusta on selkeytetty aiempaan asetukseen verrattuna, jotta sen yhtenäinen soveltaminen toteutuisi paremmin. Asetuksessa erilaiset mitat on esitetty mahdollisimman yksiselitteisesti ja vaatimukset täsmällisesti.

Palveluasumiseen tai liikkumis- tai toimimisesteisen henkilön tuettuun asumiseen tarkoitettujen asuntojen vapaan tilan mitoituksesta eteisessä, keittiössä sekä wc- ja pesutilassa on omat vaatimukset ja tällaisen asunnon on muutoinkin oltava sellainen, että apuvälineiden käyttö ja avustaminen on mahdollista. Ainoastaan opinto-

tukilain (65/1994) mukaiseen opintotukeen oikeuttavaan koulutukseen osallistuville henkilöille tai ainoastaan 18–29-vuotiaille henkilöille tarkoitetuissa asunnoissa esteettömyysasetusta on rajattu sovellettavaksi vähintään 5 prosenttiin opiskelija-asuntojen wc- ja pesutiloista.

Ympäristöministeriö osallistuu useisiin uutta esteettömyysasetusta käsitteleviin koulutustilaisuuksiin. Asetuksen soveltamisohje on toimintaohjelman tekoohjelmalla valmisteilla ympäristöministeriössä. Asetusta tukevat ohjeet julkaistaan vuoden 2018 alussa. Valmisteilla on myös suunnitteluopas Esteetön rakennus ja ympäristö.

Valtioneuvoston asetusta rakennuksen esteettömyydestä sovelletaan myös rakennuslupaa edellyttävään korjaus- ja muutostyöhön. Asuinrakennuksien osalta soveltaminen on tällöin rajattu asuinrakennuksen yleisiin tiloihin. Suunnitelmallinen kiinteistönpito ohjeistaa esteettömyyden huomioimiseen, vaikkei rakennuslupaa edellyttävää toimenpidettä olisikaan vireillä. ARA myöntää avustuksia jälkiasennushissien rakentamiseen ja liikkumisesteiden poistamiseen. Avustuksilla mahdollistetaan liikuntavammaisen henkilön pääsy asuinrakennukseen, siinä oleviin asuntoihin tai muihin tiloihin. Lisäksi ARA myöntää avustuksia pienituloisten ikäntyneiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjauksiin.

Myös yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa esteettömyyden huomioimiseen. Yhdenvertaisuuslaissa korostuvat kuitenkin kohtuulliset mukautukset, eivät perusteettömyyden kehittämiseksi tehtävät muutostyöt.

Palvelujen digitalisointi on yksi pääministeri Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Jotta tämä onnistuisi, on huolehdittava muun muassa sähköisten palvelujen saavutettavuudesta ja tuesta niille ihmisille, jotka eivät pysty hyödyntämään sähköisiä palveluja.

Tällä hetkellä digitaalisten palveluiden saavutettavuus toteutuu vain pisteittäin toimija- tai palvelukohtaisesti, vaikka Suomi.fi-sivusto on toiminut jo 15 vuotta. Sitä on alettu valtiovarainministeriön johdolla perusteellisesti kehittää, jotta siitä tulisi keskeinen, saavutettava asiointiväylä. Valtiovarainministeriö valmistelee hallituksen esitystä, jolla toimeenpannaan Euroopan unionin (EU) saavutettavuusdirektiivi. Tavoitteena on yhdenmukaistaa säädösten saavutettavuuden vaatimukset ja oikeussuojakeinot julkisen hallinnon verkkopalveluiden osalta. Kansallinen lainsäädäntö on tarkoitus saattaa voimaan 1.9.2018 alkaen.

Valtiovarainministeriö asetti 1.7.2016 AUTA-hankkeen kehittämään sähköisen asioinnin tuen toimintamallia alueellisten kokeilujen avulla. Hankeaika on vuoden 2017 loppuun. Hankkeen loppuraportissa esitetään toimintamalli, jossa hahmotellaan erilaisia digitukimuotoja eri puolille maata niiden asiakkaiden auttamiseksi, jotka eivät itse pysty käyttämään digitaalisia palveluja sekä tukea ja hyvän tuen käyttäntöjä ja malleja myös tuen tuottajille. Mahdollisia digituen tuottajia myös vammaisille henkilöille ovat kansalaisneuvonta, kirjastot, yhteispalvelupisteet, kuntien palvelut, järjestöjen ja yritysten tukipalvelut. Vuonna 2018 älypuhelimien omistaja voi ladata viestit-sovelluksen, jolla puhelimesta voi katsoa viranomaisten lähettämiä viestejä ja lähettää itse tiedusteluja viranomaisille.

Esteettömyys ja saavutettavuus edellyttävät myös kielellisten oikeuksien huomiointia. Perustuslain 17 §:ssä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. Perustuslain mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännös-apua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla (17.3 §).

Kielellisistä oikeuksista, kuten oikeudesta tulkkaukseen, säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa eli tulkkauspalvelulaissa (133/2010) säädetään Suomessa asuvan vammaisen henkilön oikeudesta Kelan järjestämään tulkkauspalveluun. Viittomakielilain (359/2015) tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilain mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Hallintolain (434/2003) mukaisesti viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

Kielellisten oikeuksien toteutumisessa on kuitenkin edelleen puutteita. Viranomaisen on toiminnassaan esimerkiksi edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään, mutta käytännössä tämä ei aina toteudu. Toimintaohjelmaa laadittaessa mietitään esimerkiksi hätätilanteiden tulkkauksen parantamista. 112-hätänumeron käyttö tekstiviestillä tuli mahdolliseksi joulukuun alusta 2017.

Esteettömyys ja saavutettavuusveloitteet koskevat myös televisiopalveluja. Tietoyhteiskuntakaaren (917/2014) muutos mahdollistaa sen, että ääni- ja tekstitysveloitteita voi asettaa jatkossa myös kaupallisille tv-toimijoille. Sen lisäksi, että ääni- ja tekstitysveloite koskee yhä julkisen palvelun ohjelmistotoimiluvan omaavia tv-toimijoita, ministeriö voi harkintansa mukaan määrätä ääni- ja tekstitysveloitteen myös sellaisille katsojaosuudeltaan merkittävälle kaupallisille tv-toimijoille, jotka toimivat tavallisen ohjelmistotoimiluvan nojalla. Viimeisimmässä tietoyhteiskuntakaaren muutoksessa nostettiin sellaisen kanavan ohjelmaosuutta, johon on liitettävä ääni- ja tekstityspalvelu 50%:sta 75%:iin.

4.4.2 Toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

18. Otetaan huomioon esteettömyys ja saavutettavuus kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Huomioidaan fyysinen esteettömyys eri tavoin vammaisten henkilöiden kannalta ja viestinnän, materiaalin ja järjestelmien saavutettavuus. Huomioidaan viestinnän monikanavaisuus sekä viittomakielen ja selkokielen käyttäjät.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

19. Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteen poistamisavustus ja avustus hissien jälkiasentamiseen).

Vastuutaho: YM

20. Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Vastuutaho: YM

21. Edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää sähköisiä palveluja saavutettavasti huomioiden myös kielelliset oikeudet.

Vastuutaho: VM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

22. Toteutetaan toimenpideohjelman ”Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömäksi” hallinnonalan virastojen tulosohjauksen kautta.
Vastuutaho: LVM
23. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet digitalisointiin liittyvien hankkeiden toteutuksessa.
Vastuutaho: VM
24. Edistetään esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.
Vastuutaho: STM
25. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettömän rakentamisen merkitystä. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet oppaissa ja ohjeistuksessa. Osallistutaan suunnittelijoille tarkoitetun esteettömyyskoulutuksen toteuttamiseen yhteistyöverkostojen kautta.
Vastuutaho: YM

4.5 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (Vammaissopimus artiklat 12, 14, 19 ja 29)

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu. Koko väestölle tarkoitetut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

4.5.1 Itsenäisen elämän ja osallisuuden toteutuminen

Laitosasumisen lakkauttaminen on ollut Suomessa pitkäaikainen vammaispoliittinen tavoite. Tavoitetta pyrittiin erityisesti edistämään KEHAS-ohjelmalla. Vuoden 2016 lopussa kehitysvammalaitoksissa oli pitkäaikaisasiakkaina 795 henkilöä, mikä on 17 % vähemmän kuin vuonna 2015. Laitospaikkojen vähentäminen on edennyt melko hitaasti huolimatta Kehas-ohjelman tavoitteista ja toteutuksesta.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) myöntää erityisryhmien investointiavustuksia kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettujen asuntojen rakentamista, perusparantamista ja hankintaa varten. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA, aiemmin RAY) myöntää avustuksia asuntojen hankintaan kehitysvammaisille ihmisille. ARAn investointiavustuksella toteutuneet kehitysvammaisten asunto-kohteet ovat suurelta osin olleet 15-paikkaisia tai sitä suurempia ryhmäkoteja. Haasteena on, että hajautettuja asumisratkaisuja ei ole toteutettu riittävästi ja asumiseen liittyvät palvelut eivät ole kehittyneet tarpeeksi uuden asuntotuotannon kanssa.

Huomiota tulee kiinnittää monipuolisten asumisratkaisujen ja niitä tukevien palveluiden kehittämiseen, ja erityisesti edistää asumista tavallisessa asuntokannassa. Asumisratkaisujen tulisi aina perustua yksilölliseen tarpeeseen ja vammaisten henkilöiden oma ja heidän omaistensa osallisuus on oltava keskiössä asumisratkaisujen toteuttamisessa.

Riittävät ja laadukkaat palvelut ovat myös olennainen osa itsenäisen elämän toteutumista. Vammaislainsäädännön uudistaminen on ollut vireillä jo usean vuoden ajan. Uusi lainsäädäntö, joka korvasi sekä nykyisen vammaispalvelulain että kehitysvammalain, on tarkoitus viedä eduskunnan käsittelyyn keväällä 2018. Uusi lainsäädäntö tulisi voimaan 2020.

Itsemääräämisoikeutta koskeva lainsäädäntö on valmisteilla ja myös se on tulossa eduskunnan käsittelyyn keväällä 2018. Kehitysvammalakiin (519/1977) tehtiin YK:n vammaisopimuksen kannalta välttämättömät itsemääräämisoikeuden rajoitusta koskevat muutokset ja lisäykset kesällä 2016. Tuleva sote- ja maakuntauudistus vaikuttavat myös vammaisten henkilöiden elämään. Tuettu päätöksenteko puuttuu edelleen kansallisesta lainsäädännöstä ja sen kehittäminen onkin tulevien vuosien haaste.

Poliittisten oikeuksien osalta oikeusministeriö on laatinut ohjeistuksen äänestystilojen esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi. Oikeusministeriö tiedottaa vaaleista suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä selkokielellä, ja rahoittaa näkövammaisille tarkoitettua vaalimateriaalia. Oikeusministeriö on tuottanut yhdessä eri yhteistyötahojen kanssa selkokieliset vaalivideot. Nettiäänestystä pohtinut oikeusministeriön työryhmä totesi 2017, että vaikka esimerkiksi vammat ihmiset voisivat hyötyä nettiäänestyksestä, sisältyy nettiäänestykseen vielä merkittäviä riskejä.

4.5.2 Toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

26. Edistetään valinnanvapauden toteutumista vammaisten henkilöiden erityispalveluissa.
Vastuutaho: STM
27. Kehitetään tuettua päätöksentekoa ja sen hyviä käytäntöjä.
Vastuutahot: STM ja OM
28. Vaikutetaan siihen, että laitosasuminen loppuu vuoteen 2020 mennessä. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asuntotuotanto mahdollistaa YK:n vammaissopimuksen mukaisen asumisen. Kiinnitetään erityistä huomiota lasten laitosasumisen lakkauttamiseen.
Vastuutahot: YM ja STM
29. Vaikutetaan siihen, että vammaisilla henkilöillä on tosiasiallisesti valinnanmahdollisuus asuinpaikkansa ja asumismuotonsa suhteen.
Vastuutahot: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

30. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.
Vastuutahot: STM ja OM
31. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden huomiointi ja YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.
Vastuutaho: STM

32. Varmistetaan, että uudessa vammaislainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

33. Järjestetään Kehas-ohjelman seurantatapaaminen, jolla edistetään YK:n vammaissopimuksen mukaisesti laitosasumisen lakkauttamista ja yksilöllisten asumisratkaisujen kehittämistä. Vaikutetaan siihen, että kehitysvammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa.

Vastuutahot: STM ja YM

34. Hyödynnetään kehitysvammaisten henkilöiden asumisen yhdenvertaisuutta koskevan selvityksen tuloksia asumisen parantamisessa.

Vastuutaho: YM

35. Täsmennetään henkilökohtaisen avun ohjeistusta muun muassa Vammaispalvelujen käsikirjan kautta. Tehdään asiassa yhteistyötä vammaisjärjestöjen asiantuntijoiden kanssa.

Vastuutaho: STM

36. Maakuntien toimeenpanon tukeminen: Varmistetaan, että vammaisten henkilöiden erityistarpeet tulevat huomioituiksi ja yksilölliset ratkaisut toteutuvat.

Vastuutaho: STM

37. Sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen soveltamisohjeita täsmennetään siten, että vammaisten ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja vakaumus huomioidaan avustavan ja hoitavan henkilöstön valinnassa.

Vastuutaho: STM

38. Lisätään tietoisuutta hankintalain soveltamisesta siten, että vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään, tarpeen mukaisiin palveluihin ja itsemääräämisoikeuteen toteutuu.

Vastuutahot: TEM ja STM

4.6. Liikkuminen (Vammaissopimus artikkelit 9, 18 ja 20)

Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he ha-

luavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista.

4.6.1 Itsenäisen liikkumisen oikeuden toteutuminen

Liikennepalveluja säätelevän lainsäädännön kokonaisuudistus vaikuttaa myös vammaisten henkilöiden liikkumiseen. Liikennepalvelulain ensimmäisen vaiheen täytäntöönpano on käynnissä, muun muassa taksiliikenteen vapautus toteutuu kesällä 2018. Toisen vaiheen eduskuntakäsittely on toimintaohjelman tekohetkellä kesken. Taksiliikennettä koskevat määräykset perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön. Taksiliikennettä säännellään 1.7.2018 lähtien pääasiassa liikenteen palveluista annetussa laissa (320/2017), jossa vammaisen asiakkaan avustamiselle on annettu erityisasema hyvän palvelutason turvaamiseksi.

Liikennepalvelujen tarjoajilla, niin linja-autoyrittäjillä kuin taksiryrittäjilläkin, on velvollisuus huolehtia siitä, että matkustajan saatavilla on olennainen tieto palveluista ja esteettömästä kalustosta. Esteettömien ajoneuvojen teknisistä vaatimuksista säädetään erikseen ja tällaiselle kalustolle on jatkossakin mahdollisuus saada verotuksen osalta helpotuksia.

Matkustajien oikeuksia koskevat EU-asetukset sisältävät muun muassa vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden avustamista koskevia määräyksiä. Oikeuksien kattavuus vaihtelee jonkin verran eri liikennemuodoissa. Toistaiseksi esimerkiksi henkilökunnan koulutuksesta on säädetty kaikissa muissa asetuksissa paitsi rautatievastuasetuksessa.

Rautatieliikennettä koskevan asetuksen muutos on kuitenkin vireillä. Muutoksella komissio pyrkii parantamaan vammaisten matkustajien oikeuksia lisäämällä muun muassa matkustajatiedon esteettömyyttä koskevia vaatimuksia ja asettamalla henkilökunnan osaamiselle vaatimuksia. Muutoksella pyritään myös siihen, että matkustajien oikeudet saataisiin vastaamaan toimintaympäristössä ja unionilainsäädännössä tapahtuneita muutoksia, kun rautatiemarkkinat on avattu kilpailulle.

EU:ssa on valmisteilla yleinen esteettömyysdirektiivi (European Accessibility Act). Ehdotus sisältää muun muassa ehdotuksia kaikkien, myös matkustajien oikeuksia koskevien liikennepalvelujen ja näissä palveluissa käytettävien tuotteiden esteettömyydestä lähinnä näkö- ja kuulovammaisten henkilöiden aseman parantamiseksi.

Liikenne- ja viestintäministeriö on laatinut liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi -toimenpideohjelman. Ohjelma sisältää toimenpiteitä Liikennevirastolle, Trafille ja Viestintävirastolle liikenteen ja viestinnän digitaalisten palvelujen valtavirtaistamisen toteuttamiseksi, esteettömyystietojen määrittelyn, saatavuuden ja palvelujen tuottajien tietoisuuden lisäämiseksi ja niiden henkilöiden arjen helpottamiseksi, jotka eivät vielä pysty käyttämään sähköisiä palveluja sekä esteettömiä, sähköisiä palveluja koskevien tutkimusten kehittämiseksi. Lisäksi ohjelmassa korostetaan lainsäädännön selkeyttämisen ja ohjeistuksen päivittämisen tärkeyttä.

Monilla vammaisilla henkilöillä on kohtuuttomia vaikeuksia käyttää joukkoliikennettä. Tällöin liikkuminen pyritään turvaamaan vammaislainsäädännön mukaisella kuljetuspalvelulla. Kuljetuspalveluita koskeva lainsäädäntö uudistetaan vammaislainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä. Suomessa on tällä hetkellä yli 100 000 kuljetuspalvelun käyttäjää ja heidän määräänsä tulisi saada vähennettyä kehittämällä joukkoliikenteen esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

4.6.3 Toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

39. Edistetään liikenteen ja viestinnän esteettömyyttä ja saavutettavuutta.
Vastuutaho: LVM
40. Valvotaan vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksien toteutumista ja mahdollisten rautatievastuuasetuksen muutosten mukaisten oikeuksien toteutumista. Valvonnasta vastaa Trafi yhdessä kuluttaja-asiamiehen kanssa.
Vastuutaho: LVM
41. Arvioidaan vammaisten ihmisten autoverotuen tarkoituksenmukaisuus. Selvitetään mahdollisuus korvata se STM:n palvelujärjestelmää kehittämällä.
Vastuutaho: VM ja STM

Toimintaohjelmakauden toimenpide:

42. Valvotaan liikennepalvelulain täytäntöönpanoa ja seurataan vaikutuksia vammaisten henkilöiden liikkumiseen muun muassa taksiliikenteen osalta.
Vastuutaho: LVM

4.7. Koulutus (Vammaissopimus artikla 24)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistamaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki.

4.7.1 Yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien toteutuminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti peruskoulun uudistamiseen tähtäävän Uusi peruskoulu -ohjelman vuonna 2016. Perusopetuksessa on käytössä kolmiportainen tuki. Tavoitteina ovat oppimistuloksien parantaminen, tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaaminen, pedagogiikan uudistaminen kokeillen ja oppimisen tekeminen innostavaksi läpi elämän. Tutoropettajat tukevat pedagogiikan uudistamista.

Opetushallituksen yhteydessä on toimintansa aloittanut Oppiva Suomi -tiimi, jonka tehtävänä on tukea uudistuvaa ekosysteemiä ja edistää kokeilukulttuuria koulutuksen alalla. Ajan haasteisiin vastaavan toimintakulttuurin vahvistaminen on tärkeää, jotta koulutus ei eriydy muusta yhteiskunnasta irralliseksi instituutioksi. Syrjäytymismekanismien tunnistamisen ja niihin puuttumisen osaamista vahvistetaan opettajankoulutusta kehittämällä

Lähtökohtana on, että lasten ja nuorten oppimisen, esiopetuksen ja koulunkäynnin tuki sekä oppilashuolto muodostavat kokonaisuuden. Riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä pyritään toteuttamaan kaikille lapsille ja nuorille. Tuen tehtävänä on ehkäistä ongelmien monimuotoistumista ja syvenemistä sekä pitkäaikaisvaikutuksia.

Esiopetuksessa ja koulupäivän aikana lasten, nuorten ja ryhmän opettajan vuorovaikutuksen tulisi olla tiivistä. Tuen lähtökohtana on ensisijaisesti pedagoginen asiantuntemus ja yhteistyö kodin kanssa sekä myös opettajien ja muiden tuen ammattihenkilöiden monialainen yhteistyö tuen tarpeen havaitsemisessa, arvioinnissa sekä tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Lapsen ja nuoren tuen toimeenpanossa kodin ja koulun yhteistyön merkitys korostuu.

Esiopetuksen ja koulun kasvatus- ja opetustehtävään liittyy läheisesti oppilashuolto. Lasten ja nuorten kehitysympäristön ja esiopetuksen ja koulun toimintaympäristön muuttuessa oppilashuollosta on tullut yhä tärkeämpi osa koulun perustoimintaa. Lapsen ja nuoren edun ensisijaisuus on oppilashuoltotyön lähtökohta. Esiopetuksessa ja koulussa sillä edistetään lasten ja nuorten oppimista, terveyttä, hyvinvointia, osallisuutta ja turvataan varhainen tuki sitä tarvitseville. Oppilashuollon lähtökohta on sen toteuttaminen ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä ja koko esiopetus- ja kouluyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Sen ohessa lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon, kuten koululääkäri- ja terveydenhoitajapalveluihin sekä koulupsykologi- ja -kuraattoripalveluihin.

Lapsen ja nuoren oppimisen ja koulunkäynnin tuen toimeenpanemiseksi opetuksen järjestäjät, koulut ja opettajat tarvitsevat usein ulkopuolista osaamista. Erityisesti vaativamman tuen toteuttamiseksi kunnissa on iso tarve ulkopuolisen konsultaation tarpeen lisäksi myös ohjaukseynteiin, lapsen ja nuoren erilaisten tukijaksojen toteuttamiseen, toimintakyvyn arviointiin, kuntoutuksen toimeenpanoon, yksilöllisten materiaalien laadintaan sekä tuettuun asumiseen liittyviä tarpeita.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistämässä sote-uudistuksen viittä yhteistyöaluetta mukailevat VIP-ohjaus- ja palveluverkostot. Niiden tarkoitus on jatkossa tukea kuntien ja yksityisten opetuksen järjestäjien mahdollisuuksia hyödyntää sairaalakoulujen, Elmeri-koulujen, koulukotikoulujen, yliopistojen erityispedagogiikan tutkimus- ja koulutusyksiköiden sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin osaamista.

VIP-toiminnan tavoitteena on päivittää, kehittää ja vakiinnuttaa opetuksen järjestäjien vaativan erityisen tuen yhteistyön organisointia. Verkostojen tehtävänä on vaativan erityisen tuen kehittäminen, alueensa kuntien ja yksityisten opetuksen järjestäjien koulujen sekä yliopistojen harjoittelukoulujen tukeminen ja ohjaaminen vaativan erityisen tuen kysymyksissä ja yksittäisten opettajien konsultointi vaativan erityisen tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Ammatillisen koulutuksen reformi on yksi hallituksen kärkihankkeista. Ammatillisen koulutuksen reformissa on uudistettu ammatillisen koulutuksen kokonaisuutta koskeva toimintalainsäädäntö kumoamalla lait ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998) ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998) ja säätämällä uusi laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017). Laki ammatillisesta koulutuksesta ja

sen nojalla annetut asetukset tulevat voimaan 1.1.2018. Lähtökohtana on osaamis-
perusteisuus ja asiakaslähtöisyys.

Ammatillista koulutusta koskevassa laissa on uudistettu myös ammatillisen koulu-
tuksen rahoitusta, ohjausta, toimintaprosesseja, tutkintojärjestelmää ja järjestäjä-
rakenteita. Uudistamista tarvitaan, koska koko toimintaympäristö muuttuu. Uudis-
taminen on välttämätöntä, koska tulevaisuuden työelämässä tarvitaan uudenlaista
osaamista ja ammattitaitoa.

Ammatillisen koulutuksen reformissa tavoitteena on mahdollistaa koulutukseen
hakeutuminen ja pääsy joustavasti eri hakuväylien kautta, ja turvata opiskelupaikka
jokaiselle perusopetuksen päättäneelle, myös vaativaa erityistä tukea tarvitseville
hakijoille. Erityistä tukea tarvitsevien koulutus järjestetään ensisijaisesti ammatilli-
sessa koulutuksessa yhdessä muiden kanssa. Vapaa hakeutumisoikeus mahdollistaa
tarvittaessa vaativaa erityistä tukea tarvitseville koulutuksen ammatillisessa erityis-
oppilaitoksessa.

Tavoitteena on yksilöllä parhaiten soveltuvan tutkinnon tai koulutuksen löytymi-
nen, mikä mahdollistaa koulutuksen jälkeen työllistymisen tai muuten mielek-
kään työn tai elämän (ammattillinen tutkinto, Valma tai Telma). Opiskelijoille laadi-
taan henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelma, jonka osana on otettu
huomioon yksilön erilaiset tarpeet, kuten tuen ja ohjauksen tarve, erityisen tuen
tarve, opiskelunvalmiuksien tukevien opintojen tarve tai valmentavan koulutuksen
tarve. Koulutusopimuksella tapahtuva oppiminen toteutuu tarvittavan tuen ja oh-
jauksen tai erityisen tuen avulla työpaikoilla, joka edistää opiskelijan työllistymistä
opintojen päätyttyä.

Ammatillisen perustutkinnon opiskelijan osalta voidaan poiketa tutkinnon perus-
teista mukauttamalla osaamisen arviointia. Lisäksi yhdenvertaisuuslain mukaisten
kohtuullisten mukautusten tarve on huomioitava myös koulutuksessa. Tavoittee-
na on opiskelijoiden osallisuuden lisääminen ja opiskelijoiden kuuleminen muun
muassa opiskelijakunnan avulla.

Reformin toimeenpanon tueksi asetetaan ammatillisen koulutuksen vaativan eri-
tyisen tuen kehittämisryhmä edistämään eri toimijoiden yhteistyötä ja selvittä-
mään vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden ammatillisen koulutuksen
toimeenpanoon liittyviä haasteita ja tarpeita. Tämän osana tehdään kehittämis-

ehdotuksia vaativan erityisen tuen kehittämiseksi ja laaditaan selvitys vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutusmahdollisuuksien parantamiseksi.

4.7.2 Toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

43. Seurataan vammaissopimuksen 24 artiklan mukaisen osallistavan oppimisen toteutumista lainsäädännön täytäntöönpanossa kaikilla koulutusasteilla.
Vastuutaho: OKM
44. Mahdollistetaan vammaisten henkilöiden koulutukseen pääsy ja koulutukseen osallistuminen niin, että vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon ja mahdollistetaan tarvittavat tukipalvelut.
Vastuutaho: OKM
45. Edistetään yhdenvertaisia koulutusmahdollisuuksia ja osaamisen hankkimista eri elämänvaiheissa koulutustarpeen mukaisesti elinikäisen oppimisen näkökulmasta (tutkinnot, tutkinnon osat, uudelleen koulutus, osaamisen täydentäminen jne.)
Vastuutaho: OKM
46. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallistumista varhaiskasvatukseen, perusopetukseen, lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, vapaan sivistystyön koulutukseen ja korkeakoulutukseen lisäämällä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.
Vastuutaho: OKM
47. Lisätään tietoisuutta yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten mahdollisuuksista koulutuksessa.
Vastuutaho: OKM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

48. Vaikutetaan siihen, että vammaisten lasten ja nuorten erityistarpeet otetaan huomioon Liikkuva koulu -ohjelmassa.
Vastuutaho: OKM
49. Edistetään ja seurataan yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista koulutuksessa.
Vastuutaho: OKM
50. Kerätään ja levitetään osallistavan opetuksen hyviä käytäntöjä
Vastuutaho: OPH

51. Edistetään saavutettavan ja esteettömän teknologian hyödyntämistä opetuksessa ja koulutuksessa sekä koulutusta koskevassa ohjauksessa ja viestinnässä (mukaan lukien apuvälineet ja saavutettavat digitaaliset oppimisympäristöt).

Vastuutaho: OKM

52. Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta oppilas- ja opiskelijakuntatyöhön.

Vastuutaho: OKM

4.8 Terveys ja kuntoutus (Vammaissopimus artiklat 25 ja 26)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveystalouteen, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystalouden palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia kuntoutuspalveluita muun muassa vertaistuen avulla, jotta he voivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämäntilanteilla.

4.8.1 Yhdenvertaisen kuntoutukseen ja terveystalouteen pääsyn toteutuminen

Käynnissä oleva sote- ja maakuntauudistus vaikuttaa myös vammaisten henkilöiden terveystalouden saantiin. Valinnanvapauslainsäädäntö vaikuttaa toteutuessaan myös vammaisiin henkilöihin. Suoran valinnan palvelut ja maakunnan liikelaitoksen palvelut lisäävät tulevaisuudessa myös vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia valita heille sopiva terveystaloudenhoito. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia valita palveluja voivat rajoittaa esimerkiksi esteettömät liikkumismahdollisuudet tai saavutettavan tiedon puute tarjolla olevista palveluista.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman yhtenä tavoitteena on toimeenpanna kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus. Nykyinen kuntoutuslainsäädäntö koostuu useista palvelu- ja vakuutusjärjestelmien laeista, jotka on säädetty eri aikoina. Vuosikymmenien aikana järjestelmästä on muodostunut hajanainen kokonaisuus, jossa eri osajärjestelmillä on kokonaisuuden kannalta erilaiset, osittain myös päällekkäiset funktiot. Eri tahojen kuntoutustehtävistä sekä kuntoutuksen vastuunjaosta ja rahoituksesta säädetään kunkin tahon omassa lainsäädännössä.

Uudistus koskee lääkinnällisen, sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen lainsäädännön, ohjauksen ja yhteistyöprosessien kehittämistä kuntoutukseen pääsyn ja kuntoutuksen vaikuttavuuden parantamiseksi. Uudistusta varten STM asetti kuntoutuksen uudistamiskomitean syksyllä 2016. Komitean ehdotukset luovutettiin ministeriölle marraskuussa 2017.

Komitean 55 ehdotusta koskevat kuntoutuksen yleistä toimintamallia ja kuntoutusprosessia, mukaan lukien eri elämänvaiheissa olevien kuntoutujien prosessit, sekä kuntoutuksen järjestämistä. Lisäksi ehdotuksia on apuvälinepalveluiden järjestämiselle. Muut kuntoutusjärjestelmää koskevat ehdotukset koskevat tietojärjestelmiä, kuntoutuksen koulutusta, tutkimusta ja kehittämistä sekä kannusteita.

Ehdotuksen mukaan vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon lääkinnällisen ja sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisestä ja rahoituksesta siirrettäisiin maakunnille. Kela järjestää vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta ja kuntoutuspsykoterapiaa toistaiseksi kunnes on päätetty sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen lopullisesta sisällöstä, monikanavarahoituksen uudistamisesta ja kuntoutusta koskevista muutoksenhakujärjestelmistä. Komitea esittää myös maakunnallisia kokeiluja ja niiden arviointia.

Työikäisten kuntoutusprosessia uudistavat ehdotukset koskevat muun muassa työterveyshuollon roolin selkiyttämistä, kuntoutustarpeen säännönmukaista arviointia sekä lainsäädännöllisiä täsmennyksiä lakeihin. Kuntoutuksen järjestämiseen liittyen ehdotetaan, että uusia kasvupalveluja järjestettäessä on otettava huomioon pitkään työttömänä olleet ja osatyökykyiset henkilöt sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevat henkilöt. Keskeisimpiä jatkoselvitettäviä kokonaisuuksia ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelujen muutoksenhakua ja asiakkaan oikeusturvaa sekä kannustinten kehittämistä koskevat selvitykset.

Komitean mukaan apuvälinepalvelujen ja asunnonmuutostöiden järjestämisessä on luotava selkeät pelisäännöt valtakunnallisten, alueellisten ja maakunnallisten toimijoiden välille. Maakunnan apuvälinekeskus koordinoi (mukaan lukien asiakas-asetelipalvelut) kaikki alueensa apuvälinepalvelut sekä asunnonmuutostyöt. Se voi järjestää sote-keskuksiin sairauden hoitoon liittyvät lyhytaikaiseen lainaan tarvittavat päivystysluontoiset apuvälineet.

Apuvälineitä koskevat päätöksentekoprosessit (oikeusturva ja muutoksenhaku) ovat eri säädöksissä nyt erilaiset. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet luovutetaan terveydenhuoltolain perusteella. Vammaispalvelulain mukaiset asunnonmuutostyöt, välineet, koneet ja laitteet siirtyvät myös uuteen vammaispalvelulaki-esitykseen, jossa oikeus muutoksenhakuun on säilytetty.

Komitean ehdotuksen mukaan Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain 8 §:n ammatillisen kuntoutuksen apuvälineet voidaan siirtää osaksi vammaispalvelulainsäädäntöä. Mikäli tämä toteutuu, on huomioitava, että kaikki vammaiset henkilöt eivät kuulu vammaispalvelulainsäädännön piiriin. Siksi on varmistettava ammatillisen kuntoutuksen apuvälineiden saatavuus myös heille muun lainsäädännön nojalla. Tämä edellyttää asiakaslähtöisyyttä apuvälineen tarpeen arvioinnissa ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä apuvälineen järjestämiseksi sekä selkeää sääntelyä järjestämisvastuusta (maakunnan sote-, opetus- ja kasvupalvelujen vastuut).

Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ovat liittyneet opiskeluun ja työhön liittyvät apuvälineet, jotka esityksen perusteella ovat siirtymässä maakuntien järjestämisvastuulle. Valmistelussa olevissa valtakunnallisissa apuvälineiden luovutusperusteissa ei tätä mahdollisesti tulevaa muutosta ole vielä huomioitu.

4.8.2 Toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpide:

53. Varmistetaan vammaisten henkilöiden kuntoutukseen ja terveystalveluihin pääsy YK:n vammaissopimuksen mukaisesti.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

54. Huomioidaan hallitusohjelman mukaisessa kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistuksessa YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

55. Taataan riittävät ja laadukkaat apuvälinepalvelut muun muassa täsmentämällä luovutusperusteita ja parantamalla oikeussuojaa.

Vastuutaho: STM

4.9 Työ ja työllistyminen (Vammaissopimus artikla 27)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattu myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

4.9.1 Yhdenvertaisen työllistymisen ja työnteon oikeuden toteutuminen

Oikeus työhön on asia, joka VANEn suorittaman kyselyn perusteella toteutuu vammaisten oikeuksista Suomessa heikoiten. Täsmällisiä lukuja vammaisten työllisyysasteesta ei ole saatavilla, mutta esimerkiksi Näkövammarekisterin näkövammaisten ihmisten sosiaalista asemaa koskeneissa selvityksissä on todettu näkövammaisista työikäisistä kokopäivätyössä olevan vain hieman yli 20 %.

Työikäisistä suomalaisista noin 1,9 miljoonalla, eli yli puolella työikäisistä, on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. Heistä 600 000 arvioi, että tämä sairaus tai vamma vaikuttaa heidän työhönsä tai työmahdollisuuksiinsa⁸. Osatyökykyisillä on myös muita suurempi riski jäädä työttömäksi. Vamma tai pitkäaikaissairaus estää liian usein työhön paluun tai kokonaan työelämään pääsyn.

⁸ Tilastokeskuksen vuoden 2011 työvoimatutkimus

Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli marraskuun lopussa vuonna 2017 kaikkiaan 33 625 osatyökykyistä työtöntä. Se on 5 647 (14,4 %) vähemmän kuin edellisvuonna samaan aikaan. Huolimatta myönteisestä kehityksestä osatyökykyisten työllisyys lisääntyy ei-osatyökykyisiä hitaammin. Koska maassamme ei rekisteröidä vammaisia henkilöitä, ei kohderyhmän työllisyys- tai työttömyysasteesta ole saatavilla ajantasaista tietoa. Tällä hetkellä tällainen tieto on hankittava erillisselvityksillä, jossa aineisto perustuu jonkin määrittelyn etuuden tai palvelun saamisen perusteella.

Osatyökykyisille tie työelämään kärkihanke (katso jäljempänä) on yhteistyössä Juhon Saaren vetämän eriarvoisuustyöryhmän kanssa hankkinut tutkimusaineiston Kelan eläkkeensaajan hoitotukea ja yli 16-vuotiaiden vammaistukea saavien työelämäosallisuudesta ja yrittäjyydestä. Tällä tavalla vammaisiksi henkilöiksi määritellyistä 38,4 % on ollut kokoaikatyössä ja 31,0 % osa-aikatyössä viimeisen kahden vuoden aikana. Työssä olleista 53,5 % on tyytyväinen nykyiseen työaikaan /-määrään ja vain 13,2 % haluaisi työajan lisääntyvän. Työelämään haluavien joukossa koko-aikatyöhön halukkaita oli 26,1 % ja osa-aikatyöhön 25,1 %. Vastanneista 33 % katsoi olevansa kykenemätön työhön. Loput halusivat työskennellä korkeintaan satunnaisesti.

Osatyökykyisille tie työelämään (OTE-hanke) on yksi pääministeri Sipilän hallituksen kärkihankkeista. Sen tavoitteena on, että osatyökykyiset ihmiset pystyisivät jatkamaan työelämässä tai työllistymään avoimille markkinoille nykyistä huomattavasti paremmin. Kärkihankkeessa (2016–2018) on kahdeksan projektia, joissa luodaan ja testataan uusia keinoja osatyökykyisten työllistymisen ja osallisuuden tukemiseksi.

OTE-kärkihankkeessa levitetään osatyökykyisten työllistymistä tukevia malleja, joita kehitettiin Osatyökykyiset työssä -ohjelmassa eli Oskussa (2013–2015). Esimerkiksi työtä ja työolosuhteita voidaan muokata niin, että vamma tai sairaus ei millään tavalla vaikuta työntekoon. Osatyökykyisten palveluissa toimivien ammattilaisten osaamista kehitetään järjestämällä työkykykoordinaattorikoulutuksia kaikkialla Suomessa. OSKU-verkkopalvelu⁹ sisältää ajantasaista tietoa osatyökykyisyyteen liittyvistä palveluista ja etuuksista, keinojen vaikuttavuudesta sekä tutkimuksesta ja ajantasaisesta lainsäädännöstä.

9 Lisätietoa: www.tietyoelamaan.fi

Vammaisten ja osatyökykyisten yrittäjyyttä estävistä ja edistävästä tekijöistä on tehty selvitys¹⁰. Lisäksi kärkihanke on hankkinut lisätietoa edellä mainitun Juho Saaren vetämän eriarvoisuustyöryhmän kanssa hankitun tutkimusaineiston kautta. Tämän aineiston ja VN TEAS -selvityksen ehdotusten pohjalta pohditaan konkreettisia, vammaisten yrittäjyyttä edistäviä toimia työmarkkinajärjestöjen, yrittäjäjärjestöjen ja vammaisjärjestöjen kanssa.

Euroopan sosiaalirahaston ja työ- ja elinkeinoministeriön rahoituksella osana Varsinais-Suomen ELY-keskuksen koordinoimaa valtakunnallista Työkykykoordinaattori-pilotoinnit osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi -ESR-projektia toteutettiin tutkimushanke, jossa selvitettiin työnantajien näkemyksiä osatyökykyisten työllistymisen mahdollisuuksista ja esteistä. Tutkimuksen mukaan suurin osa yrityksistä pitää työmotivaatiota tärkeimpänä kriteerinä ja ominaisuutena, vaikka työnhakijana on osatyökykyinen henkilö. Vamma tai sairaus ei siis ole ratkaiseva tekijä uusien työntekijöiden palkattaessa. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että asenteet osatyökykyisyyttä kohtaan ovat muuttumassa myönteisemmiksi. Tutkimuksen suositusten pohjalta toteutetaan toimenpiteet rekrytointikynnyksen madaltamiseksi. Lisäksi jaetaan työnantajille tietoa ja esimerkkejä toimivista ratkaisuista ja malleista muun muassa alueellisten koulutusten muodossa.¹¹

Osatyökykyisten tarvitsemien palveluiden toimintamalleja ja -kulttuuria sekä niitä koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan siten, että vammaiset ja osatyökykyiset henkilöt pääsevät tarvitsemiinsa palveluihin nykyistä tehokkaammin ja yhä useampi osatyökykyinen henkilö etenee työllistymispolullaan. Uudistus koskee mm. vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintoja, joiden tavoitteita ja toimintatapoja muutetaan enemmän työsuhteiseen työhön tähtääviksi. Yrityksissä tapahtuva työtoiminta (nk. avotyö) on tarkoitus muuttaa määräaikaiseksi työkokelukuksi. Lisäksi osatyökykyisille henkilöille luodaan asiakaslähtöinen ja oikea-aikainen työkyvyn tuen toimintamalli hoitoon ja kuntoutukseen. Toimintamalleja kehitetään alueellisissa kokeiluissa.

Kolmikantainen työryhmä laati OTE-hankkeessa selvityksen osatyökykyisyyteen liittyvien kannustinloukkujen purkamisesta. Työryhmä esitti niin sanottua lineaarista

10 VN TEAS julkaisu 22/2017

11 Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 42/2017

mallia, joka tarkoittaa työansion ja eläkkeen yhteensovittamisen tapaa, jossa työansio pienentää maksussa olevaa eläkettä portaattomasti. Lineaarisen mallin myötä työtulon lisäys kasvattaa kokonaistulon määrää, eikä johda kannustinloukkuihin.

Osana vuoden 2020 alussa voimaan tulevaksi esitettyä maakuntauudistusta TEM valmistelee kasvupalvelu-uudistusta ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Uudistuksella siirretään nykyisten ELY-keskusten, TE-toimistojen ja maakuntien liittojen tehtävä uusille maakunnille, selkeytetään palveluita ja lisätään niiden asiakaslähtöisyyttä. Hallituksen esitykset laiksi alueiden kehittämisestä ja kasvupalvelusta sekä kasvupalvelun sisältölakeiksi on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2018.

Osa kasvupalveluista olisi valtakunnallisia ja osa maakunnallisia. Kaikki palvelut tulisi toteuttaa yhteen sovitettuina ja tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina. Maakunnalla olisi järjestämisvastuu siitä, että sen alueella on tarjolla riittävästi maakunnallisia kasvupalveluja, jotka edistävät työttömien mahdollisuuksia saada työtä. Maakunnalle tuleva mahdollisuus tuottaa maakunnan asiakkaiden tarpeisiin vastaavia palveluja voi vahvistaa asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Maakuntien tulee noudattaa Suomea sitovia kansainvälisiä veloitteita ja valtio voi asettaa maakunnalle näihin liittyviä vaatimuksia. Veloitteita ovat erityisesti yhdenvertaisuus palvelujen saatavuudessa sekä eri asiakasryhmien ja yksittäisten asiakkaiden syrjimätön kohtelu. Niiden toteutumista arvioidaan valtion ja maakuntien välisessä vuoropuhelussa vuosittain.¹²

---

12 Lisätietoa: <http://tem.fi/aluekehittamis-ja-kasvupalvelulakiuudistus> (alueiden kehittämisen ja kasvupalvelun lakiluonnokset lokakuussa 2017)

<http://tem.fi/kasvupalvelun-sisaltolait-marraskuussa-2017> (kasvupalvelujen sisältölakiluonnokset marraskuussa 2017)

4.9.2 Toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

56. Kavennetaan eroa vammaisten ja vammattomien henkilöiden työllisyysasteissa.
  - a. Lyhennetään vammaisten ihmisten työttömyyden kestoja vastaamaan muiden työnhakijaryhmien tilannetta. Asiakkuuden päättymissyiden tulee vastata paremmin muiden työnhakijaryhmien jakaumaa.
  - b. Lisätään vammaisten henkilöiden rekisteröitymistä työnhakijoiksi
  - c. Kehitetään vammaisten henkilöiden työllistymisen seurantaa

Vastuutaho: TEM

57. Varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat työllistymiseensä tarvitsemansa tuen uusissa palvelurakenteissa.

Vastuutaho: TEM

58. Lisätään työnantajien tietoisuutta tarjolla olevista palveluista ja tukimuodoista.

Vastuutaho: TEM

59. Vähennetään vammaisten henkilöiden työllistymistä estäviä kannustinloukkuja.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

60. Työolosuhteiden mukauttamista työpaikoilla edistetään osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

61. Uudistetaan vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaa koskeva lainsäädäntö osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta. Säädetään työpaikalla tapahtuvasta työtoiminnasta (nk. avotyö) nykyistä tarkemmin.

Vastuutaho: STM

62. Vähennetään työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulon kannustinloukkuja valmistelemalla hallituksen esitys ns. lineaarisen mallin aiheuttamista lakimuutoksista osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

4.10 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (Vammaissopimus artikla 28)

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

4.10.1 Riittävän elintason ja sosiaaliturvan toteutuminen

Vammaiset henkilöt ovat usein pienituloisia ja heillä on kompensatioista huolimatta monia vammaisuudesta aiheutuvia ylimääräisiä kuluja ja asiakasmaksuja. Laki takuueläkkeestä (703/2010) on ollut voimassa vuodesta 2011. Takuueläkkeellä on pyritty turvaamaan kaikkein pienituloisimpien ihmisten toimeentulo. Takuueläkkeen määrää on pyritty ajoittain tarkistamaan, vuoden 2018 alusta takuueläkkeeseen tuli noin 15 euron korotus, takuueläke nousi 775,27 euroon. Myös nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan vähimmäismäärää korotettiin vastaamaan takuueläkkeen määrää.

Maksukatoilla pyritään helpottamaan paljon palveluja tarvitsevien toimeentulon riittävyttä. Asiakasmaksut aiheuttavat tästä huolimatta monille paljon palveluja tarvitseville taloudellisia vaikeuksia. Asiakasmaksujen uudistamista pohditaan STM:n asettamassa työryhmässä. Esimerkiksi sairausvakuutuksesta korvattavien terveydenhuollon matkojen omavastuu on tällä hetkellä 25 euroa matkalta, mikä aiheuttaa monille esimerkiksi terapeutoita tarvitseville vammaisille ihmisille vaikeuksia alkuvuodesta ennen maksukaton täyttymistä.

Valtioneuvoston kansliassa on käynnissä TOIMI-hanke, jonka tavoitteena on valmistella työllisyyttä ja toimeliaisuutta parantavaa sekä eriarvoisuutta vähentävää perusturvan kokonaisuudistusta. Hankkeessa valmistellaan useampia vaihtoehtoisia malleja kokonaisuudistukseksi.

4.10.2 Toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

63. Varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintasaan ja sosiaaliturvaan.

Vastuutaho: STM

64. Tarkastellaan ja kehitetään asiakasmaksujen ja omavastuuosuuksien kokonaisuutta siten, että se on selkeä ja maksurasitus asiakkaalle kohtuullinen eikä estä palvelujen käyttöä.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

65. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet asiakasmaksu-, lääkekorvaus- ja matkakorvausasioissa ja niihin tehtävissä muutoksissa. Turvataan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään sosiaaliturvaan uudistuksissa.

Vastuutaho: STM

66. Vaikutetaan siihen, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet huomioidaan sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen valmistelussa (Toimi-hanke).

Vastuutaho: VNK ja STM

67. Asiakasmaksulain toimeenpanossa kiinnitetään huomiota muun muassa maksujen alentamis- ja huojentamismahdollisuuteen.

Vastuutaho: STM

4.11 Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (Vammaissopimus artikla 30)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

4.11.1 Yhdenvertaisen kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun osallistumisen toteutuminen

Kulttuuripolitiikan strategia 2020:n tavoitetilana on, että kulttuuri- ja kirjasto-palvelut ovat tasa-arvoisesti kaikkien saatavissa ja saavutettavissa ja eri väestöryhmien osallisuus ja harrastusmahdollisuudet suomalaisessa kulttuurissa toteutuvat. Kulttuuritapahtumista on julkaistu saavutettavuusopas vuonna 2015. Vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia kuluttaa ja tuottaa kulttuuria on edistetty monin tavoin, esimerkiksi esteettömyyttä ja saavutettavuutta parantamalla sekä myöntämällä avustajille ilmainen pääsy kulttuuri- ja urheilutapahtumiin. Kesällä 2018 saataville tuleva EU:n vammaiskortti lisää todennäköisesti näitä mahdollisuuksia. Viittomakielisiä ja kuvailutulkattuja kulttuuri- ja urheilutapahtumia on kuitenkin vain rajoitetusti.

Valtion liikuntaneuvoston tehtävänä on arvioida valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia liikunnan alueella. Arviointitehtävä tarkoittaa valtionhallinnon kaikkien toimialojen tavoitteiden, toimenpiteiden ja resursoinnin sekä toimenpiteiden tulosten ja vaikutusten näkyväksi tekemistä. Arvioinnin pohjalta neuvoston tulee toimikausittain tehdä esityksiä liikunnan ja urheilun edistämisestä ja kehittämistarpeista osana valtionhallinnon toimintaa.

Liikuntaneuvoston arviointi rakentuu neljän keskeisen sisältöalueen pohjalle, joita ovat fyysisen aktiivisuuden, omatoimisen ja ohjatun liikunnan harrastamisen tai vapaa-ajan liikunnan, liikunnan kansalaistoiminnan sekä huippu-urheilun edistäminen. Kaikkien näiden sisältöalueiden yhteydessä arvioidaan myös yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolähtökohdat. Valtionhallinnolle kuuluu edellytysten luominen väestön laaja-alaiselle liikunnalle ja huippu-urheilulle.

Vammaisten henkilöiden liikkumiseen, liikunnan harrastamiseen tai huippu-urheiluun liittyvien oikeuksien ja mahdollisuuksien toteuttaminen edellyttää, että neuvosto huomioi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymykset laaja-alaisesti käydessään läpi valtionhallinnon tavoitteet, toimenpiteet, resursoinnin sekä toiminnan tuloksellisuuden ja vaikutukset eri osa-alueilla.

Käynnissä on arviointi soveltavasta liikunnasta, joka sisältää yhtenä osa-alueena vammaisten henkilöiden mahdollisuudet liikkua, harrastaa liikuntaa sekä kilpa- ja huippu-urheilla. Arviointi muodostuu seitsemästä arviointikokonaisuudesta ja sisältää mm. kehittämissuosituksen valtionohjauskeinojen, tietoperustan ja vaikutusten arviointijärjestelmän kehittämiseksi sekä yhteistyön lisäämiseksi eri toimijoiden välillä. Arviointi toteutetaan ajalla 9/2017–3/2018.

4.11.2 Toimenpiteet kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

68. Edistetään vammaisten ihmisten yhdenvertaista osallistumista liikunnan, taiteen ja kulttuurin sekä nuorisotyön toimintoihin lisäämällä tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista.

Vastuutaho: OKM

69. Kiinnitetään liikunnan vastuualueella nykyistä enemmän huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja käytäntöön viemiseen avustuskokonaisuuksissa ja informaatio-ohjauksessa.

Vastuutaho: OKM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

70. Otetaan huomioon vammaiset lapset ja nuoret ja heidän erityistarpeensa Harrastustakuu-ohjelmassa.

Vastuutaho: OKM

71. Arvioidaan valtionhallinnon liikkumis- ja toimintaesteisten arkiliikuntaan, liikuntaan ja huippu-urheiluun liittyvät toimenpiteet ja ohjauskeinot.

Vastuutaho: OKM ja Valtion liikuntaneuvosto

4.12 Kansainvälinen yhteistyö (Vammaissopimus artiklat 11, 32 ja 33)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa.

Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti.

4.12.1 Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen kansainvälisessä yhteistyössä

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen on yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopisteistä ja kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista. Tavoitteena on vahvistaa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista muun muassa tukemalla vammaisten henkilöiden osallistumista poliittiseen päätöksentekoon niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan osana kansainvälistä ihmisoikeuksien edistämistä EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, Etyjin ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa.

Vammaisten henkilöiden sekä heitä edustavien järjestöjen näkemykset huomioidaan mahdollisimman laajasti Suomen linjauksia muodostettaessa. Kuulemisia järjestetään muun muassa ulkoministeriön vetovastuulla toimivan Kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmän puitteissa. Vammaisten henkilöiden oikeuksia tuodaan esille Suomen eri järjestöissä pitämässä puheenvuoroissa sekä päätöslauselmaneuvotteluissa. Signmark eli Marko Vuoriheimo toimii ulkoministeriön erityisedustajana vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeissa kysymyksissä.

Suomen kehityspoliittisen selonteon mukaisesti vammaiset henkilöt tulee huomioida kaikessa toiminnassa. Suomi edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia aktiivisesti kansainvälisillä foorumeilla, vaikuttamistyössä sekä toimeenpanemalla ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa kehitykseen, minkä mukaisesti kaikkien Suomen kehitysyhteistyöhankkeiden osalta tulee varmistua siitä, että niissä toteutuvat ihmisoikeusperiaatteet, kuten muun muassa syrjimättömyys, esteettömyys, osallistuminen ja osallistaminen ja läpinäkyvyys.

Suomi on sitoutunut edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksia kolmen pääasiallisen kanavan kautta: erityishankkeilla, valtavirtaistamalla sekä poliittisen vaikuttamisen ja vuoropuhelun kautta. Suomi rahoittaa vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita eri puolilla maailmaa. Rahoituksen seurannan vah-

vistamiseksi ulkoministeriö otti käyttöön niin sanotun vammaisrahoitusmarkkerin vuonna 2016. Lisäksi vammaisrahoitusta kehitetään strategisemmaksi osaksi kehityspolitiikkaa.

Maailmassa on noin miljardi fyysisesti tai psyykkisesti vammaista henkilöä, jotka humanitaarisen kriisin sattuessa ovat haavoittuvimpien joukossa. Vammaiset henkilöt joutuvat kriisitilanteissa usein syrjityiksi ja jäävät helposti ilman tarvittavaa apua, palveluita ja tietoa. Puutteet muun muassa tiedonsaannissa voivat johtaa siihen, että vammaiset henkilöt eivät saa riittävän ajoissa tietoa esimerkiksi evakuoineista tai muista turvatoimista. Tutkimusten mukaan vammaisia henkilöitä menehtyy luonnononnettomuuksien ja konfliktien yhteydessä arviolta neljä kertaa enemmän kuin ei-vammaisia. Vammaisilla naisilla ja tytöillä on erityisen korkea riski joutua seksuaalisen väkivallan sekä hyväksikäytön ja moniperustaisen syrjinnän uhreiksi.

Suomi on viime vuosina kiinnittänyt erityistä huomiota vammaisten henkilöiden asemaan humanitaarisissa kriisitilanteissa. Suomi on niin ikään vahvistanut vammaisten henkilöiden aseman huomiointia erityisesti pakolaistilanteissa. Hankkeen budjetti on ollut 2 miljoonaa euroa vuosille 2014–2017.

Suomen World Vision on toteuttanut vuoden 2014 alusta lähtien ulkoministeriön humanitaarisen avun rahoituksella operaatioita pakolaisleireillä Ugandassa, Keniassa ja Irakissa. Niiden keskiössä on ollut puhtaan veden saatavuuden sekä sanitatio-mahdollisuuksien parantaminen siten, että leireillä asuvien vammaisten henkilöiden mahdollisuus ja oikeus itsenäisempään elämään toteutuu. Myös muiden järjestöjen humanitaarisissa hankkeissa on ollut vammaisten henkilöiden asemaa tukevia komponentteja, esimerkiksi Kirkon Ulkomaanavulla ja SPR:llä. Suomalaiset järjestöt ovat yhä enemmän käyttäneet vammaisjärjestöjen asiantuntemusta myös humanitaarisen avun suunnittelussa.

Suomen ja muiden toimijoiden vaikuttamistyön tuloksena humanitaaristen järjestöjen yhteistyöverkosto Inter-Agency Standing Committee (IASC) on aloittanut vammaisten henkilöiden asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa käsittelevien suuntaviivojen kehittämisen. Tämän prosessin kautta vaikutetaan laajasti humanitaarisen avun toimijoiden käytäntöihin. Suomi tukee rahallisesti ohjeistuksen laatimista. Ohjeistuksen avulla luodaan standardit hyvälle käytännölle ja vahvistetaan humanitaarisen avun tuloksellisuutta, tehokkuutta ja ihmisoikeusperusteisuutta.

4.12.2 Toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Pitkän aikavälin toimenpide:

72. Toimitaan aktiivisesti sen hyväksi, että vammaisnäkökulma valtavirtaistetaan sen tukemien YK-järjestöjen ja suomalaisten kansalaisjärjestöjen humanitaarista apua koskeviin politiikkoihin ja ohjelmiin.

Vastuutaho: UM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

73. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet kansainvälisten järjestöjen kuten EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYjin ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa, mukaan lukien pakolaisten ja siirtolaisten oikeuksia koskeva viitekehys.

Vastuutaho: UM

74. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden erityisraportoijan toiminnalle sekä Etyjin ihmisoikeustoimisto ODIHRin vammaistyölle.

Vastuutaho: UM

75. Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen linkitetään selkeämmin kehityspolitiikan painopisteisiin, tavoitteisiin ja tuloraportointiin ja vammaisrahoitusta koskevia seurantaindikaattoreita kehitetään.

Vastuutaho: UM

76. Jatketaan vaikuttamistyötä YK-järjestöjen suuntaan muun muassa nostamalla YK-järjestöjen johtokunnissa esiin tarve nimittää vammaisasioiden vastuuhenkilö ja ohjata vammaistoimintaan varoja ja hankkia tarvittavaa tietotaitoa.

Vastuutaho: UM

77. Jatketaan panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.

Vastuutaho: UM

78. Jatketaan YK:n vammaisten henkilöiden asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa koskevan ohjeistuksen laatimisen tukemista ja sen toimeenpanoa järjestöjen toiminnassa.

Vastuutaho: UM

79. Ministeriön järjestämässä ihmisoikeuskoulutuksessa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeudet integroidaan paremmin muun muassa läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.

Vastuutaho: UM

80. Edistetään viittomakielen asemaa Euroopan neuvostossa erityisesti Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajuuden aikana (marraskuusta 2018 toukokuuhun 2019).

Vastuutaho: UM

81. Laaditaan vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen 35 artiklan mukaisesti Suomen ensimmäinen määräaikaisraportti yleissopimuksen täytäntöönpanosta vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistuminen raportointiin huomioidaan yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti.

Vastuutaho: UM

82. Vahvistetaan vammaisten henkilöiden osallistumista kehitys yhteistyön suunnitteluun ja toimeenpanoon.

Vastuutaho: UM

5 Seuranta

Nykyinen VANEn toimikausi ja siten myös toimintaohjelmakausi kestää huhtikuun loppuun 2019. Tälle toimikaudelle asetettujen toimenpiteiden toteutusaika on tavallista lyhyempi. VANE koordinoi toimenpiteiden toteutumisen seuranta. Eri toimenpiteistä vastaavat tahot raportoivat toimenpiteiden etenemisestä toimintaohjelmakauden päättyessä. Ministeriöitä on pyydetty myös pohtimaan indikaattoreita, joilla toimenpiteiden toteutumista voidaan seurata.

Jatkossa VANEn toimiessa nelivuotiskausilla seuranta tehdään kahdessa vaiheessa: väliseuranta ja raportointi kauden puolivälissä ja toinen raportointi kauden loppuessa.

Liite 1 Toimenpiteet listattuna

Toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

1. Kehitetään toimintatapoja vammaisten henkilöiden osallistamiseksi lainsäädännön valmistelussa ja kehittämishankkeissa.
Vastuutahot: kaikki ministeriöt
2. Edistetään vammaisten henkilöiden aitoa osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus maakuntauudistuksessa. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.
Vastuutahot: VM, STM ja OM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

3. Huolehditaan siitä, että vammaisjärjestöt sekä kunnan ja maakunnan vammaisneuvostot ovat osallisina maakunnissa tapahtuvassa sote-valmistelussa.
Vastuutaho: STM
4. Tuetaan kuntia ja maakuntia vammaisneuvostojen perustamisessa.
Vastuutahot: VM, STM ja OM
5. Viestitään saavutettavasti osallistumisoikeuksista, kuntien ja maakuntien uusista rooleista ja uusista sähköisistä palveluista. Kartoitetaan tarve saavutettaville materiaaleille ja esitteille.
Vastuutaho: OM
6. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaissopimuksen sopimuspuolikokoukseen.
Vastuutaho: UM

Toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

7. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.
Vastuutahot: kaikki ministeriöt
8. Lisätään työelämän yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä.
Vastuutahot: TEM, OM ja STM

9. Kehitetään vammaisiin kohdistuvan syrjinnän seuranta osana kansallista syrjinnän seuranta järjestelmää sekä YK:n vammaissopimuksen seurantamekanismia

Vastuutahot: OM, VANE ja THL

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

10. Toteutetaan yhdenvertaisuussuunnittelun koulutuksia ja kehitetään koulutusmateriaaleja yhdessä viranomaisten, vammaisia henkilöitä edustavien kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän kanssa.

Vastuutahot: OM ja VANE

11. Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta oikeussuojakeinoista tiedotuksella ja järjestämällä koulutusta yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vastuutaho: OM ja UM

Toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

12. Vahvistetaan vammaisia henkilöitä koskevaa tietopohjaa kaikilla hallinnonaloilla vammaissopimuksen täytäntöönpanon tueksi.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

13. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömän rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa.

Vastuutaho: YM

14. Kehitetään tiedontuotannon menetelmiä osallistavan opetuksen tavoitteiden seurantaan.

Vastuutaho: OKM, STM ja VANE

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

15. Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista eri hallinnon tasoilla ja aloilla.

Vastuutaho: VANE

16. Sisällytetään vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulma ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.

Vastuutaho: UM

17. Laaditaan selvitys vammaisten henkilöiden työllistymisestä ja luodaan työkalut työllistymisen seurantaan.

Vastuutaho: TEM

Toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

18. Otetaan huomioon esteettömyys ja saavutettavuus kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Huomioidaan fyysinen esteettömyys eri tavoin vammaisten henkilöiden kannalta ja viestinnän, materiaalin ja järjestelmien saavutettavuus. Huomioidaan viestinnän monikanavaisuus sekä viittomakielen ja selkokielen käyttäjät.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

19. Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteen poistamisavustus ja avustus hissien jälkiasentamiseen).

Vastuutaho: YM

20. Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Vastuutaho: YM

21. Edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää sähköisiä palveluja saavutettavasti huomioiden myös kielelliset oikeudet.

Vastuutaho: VM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

22. Toteutetaan toimenpideohjelmaa "Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömäksi" hallinnonalan virastojen tulosohjauksen kautta.

Vastuutaho: LVM

23. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet digitalisointiin liittyvien hankkeiden toteutuksessa.

Vastuutaho: VM

24. Edistetään esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa.

Vastuutaho: STM

25. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettömän rakentamisen merkitystä. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet oppaissa ja ohjeistuksessa. Osallistutaan suunnittelijoille tarkoitetun esteettömyyskoulutuksen toteuttamiseen yhteistyöverkostojen kautta.

Vastuutaho: YM

Toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

26. Edistetään valinnanvapauden toteutumista vammaisten henkilöiden erityispalveluissa.
Vastuutaho: STM
27. Kehitetään tuettua päätöksentekoa ja sen hyviä käytäntöjä.
Vastuutahot: STM ja OM
28. Vaikutetaan siihen, että laitosasuminen loppuu vuoteen 2020 mennessä. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asuntotuotanto mahdollistaa YK:n vammaissopimuksen mukaisen asumisen. Kiinnitetään erityistä huomiota lasten laitosasumisen lakkauttamiseen.
Vastuutahot: YM ja STM
29. Vaikutetaan siihen, että vammaisilla henkilöillä on tosiasiallisesti valinnanmahdollisuus asuinpaikkansa ja asumismuotonsa suhteen.
Vastuutahot: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

30. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.
Vastuutahot: STM ja OM
31. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden huomioiminen ja YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.
Vastuutaho: STM
32. Varmistetaan, että uudessa vammaislainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.
Vastuutaho: STM
33. Järjestetään Kehas-ohjelman seurantatapaaminen, jolla edistetään YK:n vammaissopimuksen mukaisesti laitosasumisen lakkauttamista ja yksilöllisten asumisratkaisujen kehittämistä. Vaikutetaan siihen, että kehitysvammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa.
Vastuutahot: STM ja YM
34. Hyödynnetään kehitysvammaisten henkilöiden asumisen yhdenvertaisuutta koskevan selvityksen tuloksia asumisen parantamisessa.
Vastuutaho: YM

35. Täsmennetään henkilökohtaisen avun ohjeistusta muun muassa Vammaispalvelujen käsikirjan kautta. Tehdään asiassa yhteistyötä vammaisjärjestöjen asiantuntijoiden kanssa.
Vastuutaho: STM
36. Maakuntien toimeenpanon tukeminen: Varmistetaan, että vammaisten henkilöiden erityistarpeet tulevat huomioiduiksi ja yksilölliset ratkaisut toteutuvat.
Vastuutaho: STM
37. Sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen soveltamisohjeita täsmennetään siten, että vammaisten ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja vakaumus huomioidaan avustavan ja hoitavan henkilöstön valinnassa.
Vastuutaho: STM
38. Lisätään tietoisuutta hankintalain soveltamisesta siten, että vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään, tarpeen mukaisiin palveluihin ja itsemääräämisoikeuteen toteutuu.
Vastuutahot: TEM ja STM

Toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

39. Edistetään liikenteen ja viestinnän esteettömyyttä ja saavutettavuutta.
Vastuutaho: LVM
40. Valvotaan vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksien toteutumista ja mahdollisten rautatievastuuasetuksen muutosten mukaisten oikeuksien toteutumista. Valvonnasta vastaa Trafi yhdessä kuluttaja-asiamiehen kanssa.
Vastuutaho: LVM
41. Arvioidaan vammaisten ihmisten autoerotuen tarkoituksenmukaisuus. Selvitetään mahdollisuus korvata se STM:n palvelujärjestelmää kehittämällä.
Vastuutaho: VM ja STM

Toimintaohjelmakauden toimenpide:

42. Valvotaan liikennepalvelulain täytäntöönpanoa ja seurataan vaikutuksia vammaisten henkilöiden liikkumiseen muun muassa taksiliikenteen osalta.
Vastuutaho: LVM

Toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

43. Seurataan vammaissopimuksen 24 artiklan mukaisen osallistavan oppimisen toteutumista lainsäädännön täytäntöönpanossa kaikilla koulutusasteilla.

Vastuutaho: OKM

44. Mahdollistetaan vammaisten henkilöiden koulutukseen pääsy ja koulutukseen osallistuminen niin, että vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon ja mahdollistetaan tarvittavat tukipalvelut.

Vastuutaho: OKM

45. Edistetään yhdenvertaisia koulutusmahdollisuuksia ja osaamisen hankkimista eri elämäntilanteissa koulutustarpeen mukaisesti elinikäisen oppimisen näkökulmasta (tutkinnot, tutkinnot, uudelleenkoulutus, osaamisen täydentäminen jne.)

Vastuutaho: OKM

46. Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallistumista varhaiskasvatukseen, perusopetukseen, lukiokoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen, vapaan sivistystyön koulutukseen ja korkeakoulutukseen lisäämällä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Vastuutaho: OKM

47. Lisätään tietoisuutta yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten mahdollisuuksista koulutuksessa.

Vastuutaho: OKM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

48. Vaikutetaan siihen, että vammaisten lasten ja nuorten erityistarpeet otetaan huomioon Liikkuva koulu -ohjelmassa.

Vastuutaho: OKM

49. Edistetään ja seurataan yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista koulutuksessa.

Vastuutaho: OKM

50. Kerätään ja levitetään osallistavan opetuksen hyviä käytäntöjä.

Vastuutaho: OPH

51. Edistetään saavutettavan ja esteettömän teknologian hyödyntämistä opetuksessa ja koulutuksessa sekä koulutusta koskevassa ohjauksessa ja viestinnässä (mukaan lukien apuvälineet ja saavutettavat digitaaliset oppimisympäristöt).

Vastuutaho: OKM

52. Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta oppilas- ja opiskelijakuntatyöhön.

Vastuutaho: OKM

Toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

53. Varmistetaan vammaisten henkilöiden kuntoutukseen ja terveystalveluihin pääsy YK:n vammaissopimuksen mukaisesti.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

54. Huomioidaan hallitusohjelman mukaisessa kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistuksessa YK:n vammaissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Vastuutaho: STM

55. Taataan riittävät ja laadukkaat apuvälinepalvelut muun muassa täsmentämällä luovutusperusteita ja parantamalla oikeussuojaa.

Vastuutaho: STM

Toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

56. Kavennetaan eroa vammaisten ja vammattomien henkilöiden työllisyysasteissa.
- Lyhennetään vammaisten ihmisten työttömyyden kestoa vastaamaan muiden työnhakijaryhmien tilannetta. Asiakkuuden päättymissyiden tulee vastata paremmin muiden työnhakijaryhmien jakaumaa.
  - Lisätään vammaisten henkilöiden rekisteröitymistä työnhakijoiksi
  - Kehitetään vammaisten henkilöiden työllistymisen seurantaa

Vastuutaho: TEM

57. Varmistetaan, että vammaiset henkilöt saavat työllistymiseensä tarvitsemansa tuen uusissa palvelurakenteissa.

Vastuutaho: TEM

58. Lisätään työnantajien tietoisuutta tarjolla olevista palveluista ja tukimuodoista.

Vastuutaho: TEM

59. Vähennetään vammaisten henkilöiden työllistymistä estäviä kannustinloukkuja.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

60. Työolosuhteiden mukauttamista työpaikoilla edistetään osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

61. Uudistetaan vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaa koskeva lainsäädäntö osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta. Säädetään työpaikalla tapahtuvasta työtoiminnasta (nk. avotyö) nykyistä tarkemmin.

Vastuutaho: STM

62. Vähennetään työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulon kannustinloukkuja valmistelemalla hallituksen esitys ns. lineaarisen mallin aiheuttamista lakimuutoksista osana Osatyökykyisille tie työelämään -kärkihanketta.

Vastuutaho: STM

Toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

63. Varmistetaan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Vastuutaho: STM

64. Tarkastellaan ja kehitetään asiakasmaksujen ja omavastuuosuuksien kokonaisuutta siten, että se on selkeä ja maksurasitus asiakkaalle kohtuullinen eikä estä palvelujen käyttöä.

Vastuutaho: STM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

65. Huomioidaan YK:n vammaissopimuksen velvoitteet asiakasmaksu-, lääkekorvaus- ja matkakorvausasioissa ja niihin tehtävissä muutoksissa. Turvataan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään sosiaaliturvaan uudistuksissa.

Vastuutaho: STM

66. Vaikutetaan siihen, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet huomioidaan sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen valmistelussa (Toimi-hanke).

Vastuutaho: VNK ja STM

67. Asiakasmaksulain toimeenpanossa kiinnitetään huomiota muun muassa maksujen alentamis- ja huojentamismahdollisuuteen.

Vastuutaho: STM

Toimenpiteet kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Pitkän aikavälin toimenpiteet:

68. Edistetään vammaisten ihmisten yhdenvertaista osallistumista liikunnan, taiteen ja kulttuurin sekä nuorisotyön toimintoihin lisäämällä tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista.

Vastuutaho: OKM

69. Kiinnitetään liikunnan vastuualueella nykyistä enemmän huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja käytäntöön viemiseen avustuskokonaisuuksissa ja informaatio-ohjauksessa.

Vastuutaho: OKM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

70. Otetaan huomioon vammaiset lapset ja nuoret ja heidän erityistarpeensa Harrastustakuu-ohjelmassa.

Vastuutaho: OKM

71. Arvioidaan valtionhallinnon liikkumis- ja toimintaesteisten arkiliikuntaan, liikuntaan ja huippu-urheiluun liittyvät toimenpiteet ja ohjaukset.

Vastuutaho: OKM ja Valtion liikuntaneuvosto

Toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Pitkän aikavälin toimenpide:

72. Toimitaan aktiivisesti sen hyväksi, että vammaisnäkökulma valtavirtaistetaan sen tukemien YK-järjestöjen ja suomalaisten kansalaisjärjestöjen humanitaarista apua koskeviin politiikkoihin ja ohjelmiin.

Vastuutaho: UM

Toimintaohjelmakauden toimenpiteet:

73. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet kansainvälisten järjestöjen kuten EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYjin ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa, mukaan lukien pakolaisten ja siirtolaisten oikeuksia koskeva viitekehys.

Vastuutaho: UM

74. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden erityisraportoijan toiminnalle sekä Etyjin ihmisoikeustoimisto ODHRin vammaistyölle.
Vastuutaho: UM
75. Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen linkitetään selkeämmin kehityspolitiikan painopisteisiin, tavoitteisiin ja tuloraportointiin ja vammaisrahoitusta koskevia seuranta-indikaattoreita kehitetään.
Vastuutaho: UM
76. Jatketaan vaikuttamistyötään YK-järjestöjen suuntaan muun muassa nostamalla YK-järjestöjen johtokunnissa esiin tarve nimittää vammaisasioiden vastuuhenkilö ja ohjata vammaistoimintaan varoja ja hankkia tarvittavaa tietotaitoa.
Vastuutaho: UM
77. Jatketaan panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.
Vastuutaho: UM
78. Jatketaan YK:n vammaisten henkilöiden asemaa humanitaarisessa avustustoiminnassa koskevan ohjeistuksen laatimisen tukemista ja sen toimeenpanoa järjestöjen toiminnassa.
Vastuutaho: UM
79. Ministeriön järjestämässä ihmisoikeuskoulutuksessa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeudet integroidaan paremmin muun muassa läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.
Vastuutaho: UM
80. Edistetään viittomakielen asemaa Euroopan neuvostossa erityisesti Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajuuden aikana (marraskuusta 2018 toukokuuhun 2019).
Vastuutaho: UM
81. Laaditaan vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen 35 artiklan mukaisesti Suomen ensimmäinen määräaikaisraportti yleissopimuksen täytäntöönpanosta vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistuminen raportointiin huomioidaan yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti.
Vastuutaho: UM
82. Vahvistetaan vammaisten henkilöiden osallistumista kehitysyhteistyön suunnitteluun ja toimeenpanoon.
Vastuutaho: UM

YK:n vammaissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla sopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla. Toimintaohjelma koostuu 82 toimenpiteestä, jotka sijoittuvat 12 sisältöalueelle.

Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä.

Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

Internet: stm.fi/julkaisut

JULKAISUJEN MYYNTI:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN Nid. 1236-2050
ISSN PDF 1797-9854
ISBN Nid. 978-952-00-3907-3
ISBN PDF 978-952-00-3908-0